

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΜΣ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: `Η σχέση μεταξύ των εισοδηματικών ανισοτήτων και της διαφθοράς:
Συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση με τη μέθοδο PRISMA`.

Σπηλιόπουλος Βασίλειος
(Α.Μ.:0823Μ013)

Τριμελής Επιτροπή

1. Κεραμίδου Ιωάννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα
2. Ψειρίδου Αναστασία, Επίκουρος Καθηγήτρια
3. Χριστοφόρου Ασημίνα, Επίκουρος Καθηγήτρια

Αθήνα, Ιούνιος 2025

Copyright © Σπηλιόπουλος Βασίλειος, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία, είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η Διπλωματική Εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δε μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όνομα και Επώνυμο Συγγραφέα: Βασίλειος Σπηλιόπουλος
Υπογραφή:

Ημερομηνία (Ημέρα – Μήνας – Έτος):
3 Ιουνίου 2025

Ευχαριστίες

Στο πλαίσιο της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις βαθιές μου ευχαριστίες προς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Κεραμίδου Ιωάννα για την υποδειγματική καθοδήγηση, την υπομονή και τη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Η αγάπη που έχει για τη δουλειά της είναι μεταδοτική και μαζί με την πείρα και την υψηλή της κατάρτιση βοήθησαν στο μέγιστο βαθμό ώστε να επιτύχω το στόχο μου.

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια κύρια Ψειρίδου Αναστασία, μία αξιόλογη επιστήμονα που με τιμά με την παρουσία της στην τριμελή επιτροπή αξιολόγησης. Εξίσου τιμητική είναι και η παρουσία της καθηγήτριας κυρίας Χριστοφόρου Ασημίνας στην τριμελή επιτροπή και την ευχαριστώ για τη σπουδαία συνεργασία που είχαμε.

Ειδική αναφορά θέλω να κάνω και στους δύο ξεχωριστούς ανθρώπους της ζωής μου, τη σύζυγό μου Χρύσα και την κόρη μου Κάτια. Η δύναμη που μου έδωσαν και η κατανόηση που επέδειξαν ώστε να φτάσω στο τέλος του δρόμου είναι αξιομνημόνευτες.

Αθήνα, Ιούνιος 2025

Περίληψη

Η σχέση μεταξύ των εισοδηματικών ανισοτήτων και της διαφθοράς έχει αποτελέσει αντικείμενο εμπειρικής έρευνας και θεωρητικής ανάλυσης. Παρά το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον, τα ευρήματα παραμένουν αντιφατικά. Με σκοπό να συμβάλει στην βιβλιογραφία αυτή, η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά κατά πόσο οι σύγχρονες εμπειρικές έρευνες αναδεικνύουν μια θετική επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες. Στο πλαίσιο αυτής της στοχοθεσίας πραγματοποιείται μια συστηματική επισκόπηση των επιστημονικών εργασιών που έχουν δημοσιευτεί στη βάση δεδομένων SCOPUS από το 1966 έως και το 2024. Με την εφαρμογή της μεθοδολογίας PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses), διεξήχθη η ταυτοποίηση, η αξιολόγηση και η επιλογή 47 άρθρων, τα οποία κρίθηκαν κατάλληλα ως προς το αντικείμενο της παρούσας έρευνας. Σύμφωνα με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης και μετα-ανάλυσης, διαπιστώνεται η ύπαρξη μιας στατιστικά σημαντικής σχέσης μεταξύ των εισοδηματικών ανισοτήτων και της διαφθοράς, η οποία, σε αντίθεση με το θεωρητικά αναμενόμενο εμφανίζεται κυρίως αρνητική. Παράλληλα, καταγράφεται και θετική συσχέτιση σε συγκεκριμένες ομάδες χωρών, τόσο σε γεωγραφικούς όσο και σε εισοδηματικούς όρους, υποδεικνύοντας την ύπαρξη παραμετρικών διαφορών. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης μπορούν να προσφέρουν χρήσιμα εργαλεία για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών πολιτικών κατά της διαφθοράς, ιδιαίτερα σε χώρες που επιδιώκουν να μειώσουν τις εισοδηματικές ανισότητες. Επιπλέον, η εργασία συμβάλλει στη συστηματικοποίηση της σχετικής γνώσης και μπορεί να αξιοποιηθεί από μελλοντικές έρευνες που θα εστιάσουν σε περιφερειακές διαφοροποιήσεις και σε δυναμικά μοντέλα αιτιότητας, ενισχύοντας την κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο φαινομένων.

Θεματικές: Πολιτική Οικονομία, Εισοδηματικές Ανισότητες, Διαφθορά, Οικονομικά της Ανάπτυξης

Λέξεις-κλειδιά: Εισοδηματικές Ανισότητες, Διαφθορά, Ποιότητα Θεσμών, Συστηματική Βιβλιογραφική Ανασκόπηση, PRISMA

Abstract

The relationship between income inequality and corruption has been the subject of research and theoretical debate over the past decades. The aim of the present study is to investigate whether a systematically documented association exists between these two phenomena, as well as the extent of this relationship across different economic and institutional contexts. To this end, a systematic literature review was conducted using the SCOPUS database, following the PRISMA methodology (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses), which includes the stages of identification, screening, and selection of studies. In total, 47 empirical studies were identified and deemed suitable for inclusion in the review. The findings suggest a statistically significant relationship between income inequality and corruption, which, contrary to the mainstream literature, appears to be predominantly negative. At the same time, a positive correlation is observed in specific country groups - both in geographical and income terms - indicating the existence of parameter heterogeneity. The results of this study can offer valuable insights for the design of effective anti-corruption policies, especially in countries aiming to reduce income disparities. Furthermore, this work contributes to the systematization of existing knowledge and may serve as a useful basis for future research focusing on regional differences and dynamic causality models, enhancing our understanding of the interaction between the two phenomena.

Fields of Study: Political Economy, Income Inequality, Corruption, Development Economics

Keywords: Income Inequality, Corruption, Institutional Quality, Systematic Literature Review, PRISMA

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Περιεχόμενα.....	7
Ευρετήριο διαγραμμάτων.....	8
Ευρετήριο πινάκων.....	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο πρώτο.....	Error! Bookmark not defined.1
Θεωρητικό πλαίσιο για τη σχέση διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων	Error! Bookmark not defined.1
1.1 Κυριότερες Θεωρίες για τη Διαφθορά.....	Error! Bookmark not defined.1
1.2 Σύγχρονες θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες για τις αιτίες της διαφθοράς.....	14
1.3 Οι συνέπειες της διαφθοράς στη σύγχρονη βιβλιογραφία.....	16
1.4 Οι υποθέσεις έρευνας της διπλωματικής εργασίας.....	20
Κεφάλαιο δεύτερο.....	21
Μεθοδολογία βιβλιογραφικής επισκόπησης και μετα-ανάλυσης.....	21
2.1 Μεθοδολογία PRISMA.....	21
2.2 Η μεθοδολογία της παρούσας βιβλιογραφικής επισκόπησης.....	23
2.3 Η μέθοδος επιλογής και ανάλυσης των δεδομένων.....	28
2.4 Δείκτες Μέτρησης Διαφθοράς.....	28
Κεφάλαιο τρίτο.....	30
Εμπειρικά ευρήματα.....	30
3.1 Το προφίλ των ερευνών του δείγματος.....	30
3.2 Οι επιπτώσεις της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες.....	31
3.3 Επίδραση της διαφθοράς ανά δείκτη ανισότητας.....	38
Συζήτηση.....	40
Συμπεράσματα.....	43
Προτάσεις πολιτικής.....	44
Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	45
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	46

Ευρετήριο διαγραμμάτων

Διάγραμμα Δ.Π.1: Διαδικασία ταυτοποίησης, διαλογής και επιλεξιμότητας.....	25
--	----

Ευρετήριο πινάκων

Πίνακας Π.Π.1: Αλυσίδα Αναζήτησης.....	24
Πίνακας Π.Π.2: Κριτήρια Ένταξης και Αποκλεισμού	26
Πίνακας Π.Π.3: Οι μελέτες του δείγματος.....	27
Πίνακας Π.Π.3.1: Η σχέση μεταξύ της Διαφθοράς και των Εισοδηματικών Ανισοτήτων	32
Πίνακας Π.Π.3.2: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Επίπεδο Ανάπτυξης	33
Πίνακας Π.Π.3.3: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Γεωγραφική Περιοχή.....	35
Πίνακας Π.Π.3.4: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Δείκτη Διαφθοράς	36
Πίνακας Π.Π.3.5: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Δείκτη Ανισότητας	39

Εισαγωγή

Η διαφθορά και οι εισοδηματικές ανισότητες συγκαταλέγονται στα πλέον επίμονα και κρίσιμα προβλήματα διεθνώς, με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η μελέτη της σχέσης μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων έχει προσελκύσει το ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς αμφότερα τα φαινόμενα αποτελούν καίριες απειλές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη θεσμική σταθερότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Αν και αφετηριακά θα μπορούσε να υποθεθεί ότι πρόκειται για δύο ανεξάρτητα μεταξύ τους ζητήματα, η σύγχρονη βιβλιογραφία αναδεικνύει την ισχυρή διασύνδεσή τους. Πλήθος μελετών έχει καταδείξει ότι η διαφθορά μπορεί να υπονομεύσει την οικονομική μεγέθυνση, να παρεμποδίσει τη μείωση της φτώχειας και των εισοδηματικών ανισοτήτων και να απειλήσει την δημοσιονομική σταθερότητα (Mauro, 1995; Gyimah-Brempong & de Camacho, 2006; Dincer & Gunalp, 2012; Bayar & Aytemiz, 2019; Gupta et al., 2002; Apergis et al., 2010). Σύμφωνα με αυτή την βιβλιογραφία, η διαφθορά αποτελεί κυρίως σύμπτωμα ενός αδύναμου θεσμικού πλαισίου, που επιτρέπει σε προνομιούχες ομάδες να ιδιοποιούνται εισοδήματα και πόρους σε βάρος του γενικού πληθυσμού.

Αν και η κυρίαρχη θεωρητική θέση είναι ότι η διαφθορά έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις, δεν λείπουν οι μελέτες που βρίσκουν ενίοτε θετικές λειτουργικές πτυχές της. Αρκετές σύγχρονες μελέτες, για παράδειγμα, αναδεικνύουν ότι σε οικονομίες με εκτεταμένο άτυπο τομέα, οι βραχυπρόθεσμες επιδράσεις των πολιτικών που αποστρέφονται τη διαφθορά μπορεί να αυξάνουν τις ανισότητες στην διανομή του εισοδήματος. Οι Mandal & Marjit (2010), μέσω ενός υποδείγματος γενικής ισορροπίας, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η μείωση της διαφθοράς μπορεί υπό προϋποθέσεις να αυξήσει τις ανισότητες στις αποδοχές μεταξύ των μισθωτών, καθώς θα επιβαρύνει περισσότερο τους ανειδίκευτους εργαζόμενους. Η εντατικοποίηση των προσπαθειών για την επιβολή της νομοθεσίας στην αγορά εργασίας σε χώρες με μεγάλο άτυπο τομέα μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της παραοικονομίας, η οποία όμως μπορεί να επιφέρει σημαντική αύξηση της ανεργίας και απώλειες εισοδήματος για τους φτωχούς (Ulyssea, 2010).

Μια εναλλακτική θεώρηση προτάσσει την ανισότητα ως αίτιο της διαφθοράς, τονίζοντας ότι η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών μπορεί να είναι αμφίδρομη. Κατά τους You & Khagram, (2005), κοινωνίες με έντονες οικονομικές ανισότητες αναπτύσσουν συνθήκες που ευνοούν τις διεφθαρμένες πρακτικές, καθώς η υψηλή ανισότητα στο εσωτερικό των χωρών διαβρώνει τους ηθικούς και κοινωνικούς φραγμούς απέναντι στη διαφθορά. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, όταν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει σε συνθήκες φτώχειας, οι φτωχοί μπορεί να καταφύγουν σε μικροδιαφθορά για λόγους επιβίωσης, ενώ παράλληλα οι εύποροι αποκτούν ισχυρότερα κίνητρα και μέσα να επηρεάσουν προς όφελός τους το πολιτικοοικονομικό σύστημα. Ταυτόχρονα, οι κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις περί δικαιοσύνης αλλοιώνονται καθώς σε μια πολύ άνιση κοινωνία εδραιώνεται μια «κουλτούρα διαφθοράς» ως αποδεκτή συμπεριφορά και οι πολίτες τείνουν να πιστεύουν λιγότερο στη νομιμότητα των θεσμών. Αυτό οδηγεί σε έναν διαφορετικού τύπου φαύλο κύκλο, όπου η ανισότητα τροφοδοτεί τη διαφθορά και η διαφθορά με τη σειρά της διευρύνει περαιτέρω την ανισότητα, ενισχύοντας τις ήδη υπάρχουσες δομές κοινωνικού αποκλεισμού (You & Khagram, 2005).

Η παρουσία αντικρουόμενων προσεγγίσεων και ευρημάτων στη βιβλιογραφία υπογραμμίζει την ανάγκη για μια συστηματική και αναλυτική προσέγγιση, η οποία να ενσωματώνει τις θεωρητικές ερμηνείες και να αξιολογεί κριτικά τις εμπειρικές παρατηρήσεις. Η παρούσα διπλωματική εργασία με στόχο να συμβάλει στην βιβλιογραφία διερευνά τις επιπτώσεις της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, μέσω μιας εκτεταμένης βιβλιογραφικής επισκόπησης και της μετα-ανάλυσης σχετικών άρθρων τα οποία έχουν δημοσιευτεί από το 1966 έως και το 2024 στην βάση SCOPUS. Η βιβλιογραφική αυτή επισκόπηση πραγματοποιήθηκε εφαρμόζοντας την μέθοδο PRISMA (Preferred Reporting

Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses), η οποία περιλαμβάνει ένα σύνολο οδηγιών που ενισχύουν την διαφάνεια και την εγκυρότητα των ευρημάτων μειώνοντας παράλληλα την μεροληψία. Συγκεκριμένα, ως ένα πρώτο βήμα, αφού συμπληρώθηκαν τα 27 ερωτήματα που αποτελούν την δήλωση PRISMA και κατασκευάστηκε το διάγραμμα ροής, ταυτοποιήθηκαν αρχικά 720 άρθρα. Εξ αυτών αξιολογήθηκαν και κρίθηκαν ως κατάλληλα ως προς τα ερευνητικά ερωτήματα 47 άρθρα, τα οποία μελετήθηκαν διεξοδικά. Μέσα από την βιβλιογραφική επισκόπηση διαπιστώθηκε η έλλειψη συμφωνίας μεταξύ των ερευνητών αναφορικά με την επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες. Τα αμφιλεγόμενα ευρήματα κατέστησαν αναγκαία την μετα-ανάλυση, στην οποία προέβη η διπλωματική εργασία, μέσω της οποίας διαπιστώθηκε ότι, εν γένει, η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών ενδιαφέροντος είναι αρνητική, δηλαδή η διαφθορά συνολικά μειώνει τις εισοδηματικές ανισότητες.

Η διπλωματική εργασία ολοκληρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο και διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα της διπλωματικής εργασίας. Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην παρουσίαση της μεθόδου βιβλιογραφικής επισκόπησης και μετα-ανάλυσης, περιγράφοντας λεπτομερώς τη διαδικασία επιλογής, αξιολόγησης και κατηγοριοποίησης των ερευνών σύμφωνα με το πρότυπο PRISMA. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφονται και σχολιάζονται τα εμπειρικά ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της μετα-ανάλυσης, τόσο ως προς τη συνολική επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, όσο και ανά τύπο διαφθοράς, γεωγραφική περιοχή και επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση προκειμένου να γίνουν κατανοητοί οι μηχανισμοί που συνδέουν τις εισοδηματικές ανισότητες με τη διαφθορά και διατυπώνονται κρίσιμα συμπεράσματα καθώς και προτάσεις πολιτικής και κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

Κεφάλαιο Πρώτο

Θεωρητικό πλαίσιο για την σχέση διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι κυριότερες θεωρίες για την διαφθορά καθώς και τα ευρήματα σύγχρονων εμπειρικών εργασιών σχετικά με τις επιπτώσεις της στην διανομή του εισοδήματος. Στο πλαίσιο της αυτής παρουσίασης τεκμηριώνονται και καταγράφονται οι υποθέσεις έρευνας της διπλωματικής εργασίας.

1.1 Κυριότερες Θεωρίες για τη Διαφθορά

Η διαφθορά αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο φαινόμενο που απασχολεί την πολιτική επιστήμη, την κοινωνιολογία, την οικονομία και τη νομική επιστήμη. Ποικίλες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί προκειμένου να εξηγήσουν τα αίτια, τη λειτουργία και τις επιπτώσεις της διαφθοράς.

Η θεωρία της δημόσιας επιλογής αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προσεγγίσεις για την κατανόηση της διαφθοράς, αξιοποιώντας εργαλεία της οικονομικής θεωρίας στην ανάλυση των πολιτικών διαδικασιών. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, το κράτος δεν συνιστά ένα ουδέτερο φορέα του δημοσίου συμφέροντος αλλά αποτελεί ένα σύνολο ατόμων που δρουν με βάση την επιδίωξη του προσωπικού τους οφέλους (Buchanan & Tullock, 1962). Οι πολιτικοί και οι γραφειοκράτες λειτουργώντας με παρόμοιο τρόπο με τους ιδιώτες της αγοράς, επιδιώκουν την εξυπηρέτηση του ιδίου συμφέροντος και όταν οι θεσμοί δεν θέτουν περιορισμούς στην εξουσία τους και δεν υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί ελέγχου, τότε διευκολύνεται η εμφάνιση φαινομένων διαφθοράς (Buchanan & Tullock, 1962). Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, η διαφθορά δεν συνιστά ατομική απόκλιση, αλλά την ορθολογική επιλογή των δημόσιων αξιωματούχων και υπαλλήλων στην οποία προβαίνουν αφού πρώτα έχουν αξιολογήσει τα πιθανά οφέλη από μια παράνομη πράξη σε σχέση με το κόστος και τον κίνδυνο εντοπισμού και τιμωρίας τους. Η λύση που προτείνεται από την θεωρία της δημόσιας επιλογής για την καταπολέμηση της διαφθοράς (Buchanan & Tullock, 1962) είναι η συνταγματική θωράκιση του πολιτικού συστήματος, με κανόνες που ενισχύουν τη συναίνεση και περιορίζουν την αυθαιρεσία των κρατικών λειτουργών και απασχολούμενων στον δημόσιο τομέα. Οι συνέπειες της διαφθοράς, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, είναι ιδιαίτερα σοβαρές καθώς αποδυναμώνεται η εμπιστοσύνη στους θεσμούς, δημιουργούνται εμπόδια για οικονομική ανάπτυξη, εντείνονται οι κοινωνικές ανισότητες και υποβαθμίζονται οι δημόσιες υπηρεσίες. Η Rose-Ackerman, (1978), αναπτύσσοντας τις ιδέες αυτές, εστιάζει περισσότερο στους θεσμικούς και λειτουργικούς μηχανισμούς που ευνοούν τη διαφθορά. Σύμφωνα με την δική της προσέγγιση, η διαφθορά ανακύπτει όταν ένας δημόσιος υπάλληλος ή αξιωματούχος διαθέτει μονοπωλιακή εξουσία, μεγάλη διακριτική ευχέρεια στις αποφάσεις του και αντιμετωπίζει περιορισμένο κίνδυνο ελέγχου ή τιμωρίας. Οι αιτίες της διαφθοράς, επομένως, εντοπίζονται από την συγκεκριμένη συγγραφέα στη συγκέντρωση εξουσίας, στην ασάφεια των κανόνων και στην αδυναμία ελέγχου των δημόσιων λειτουργών και υπαλλήλων. Ως λύση προτείνει την μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα με στόχο τη μείωση της μονοπωλιακής εξουσίας μέσω αποκέντρωσης, τον περιορισμό της διακριτικής ευχέρειας με τυποποιημένες διαδικασίες και την ενίσχυση της λογοδοσίας μέσω ανεξάρτητων ελεγκτικών μηχανισμών. Όταν το θεσμικό πλαίσιο δεν έχει διαμορφώσει αντικίνητρα και μηχανισμούς ελέγχου, τότε η διαφθορά γίνεται αναμενόμενο και συστημικό φαινόμενο.

Η θεωρία του εντολέα και εντολοδόχου (Principal-Agent Theory) προσφέρει επίσης ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση της διαφθοράς, εστιάζοντας στην προβληματική σχέση ανάμεσα σε αυτούς που αναθέτουν την εξουσία (εντολείς) και σε αυτούς που την ασκούν (εντολοδόχοι). Η διαφθορά, στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας, εκλαμβάνεται ως αποτέλεσμα της ασύμμετρης πληροφόρησης και της δυσκολίας παρακολούθησης της συμπεριφοράς του εντολοδόχου από τον εντολέα (Ross, 1973). Όταν ο εντολοδόχος έχει τη

δυνατότητα να δρα ανεξέλεγκτα και δεν αντιμετωπίζει άμεσες συνέπειες για πράξεις που αντιβαίνουν στο συμφέρον του εντολέα, τότε δημιουργούνται ισχυρά κίνητρα για διεφθαρμένη συμπεριφορά. Σε αυτό το πλαίσιο, η διαφθορά ορίζεται ως πρόβλημα εντολέα-εντολοδόχου, στο οποίο ο δημόσιος λειτουργός (εντολοδόχος) δρα κατά παράβαση των συμφερόντων του πολίτη (εντολέα), προτάσσοντας το προσωπικό του όφελος. Η διαφθορά εκλαμβάνεται ως το αποτέλεσμα της σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ εντολέα και εντολοδόχου όταν ο τελευταίος διαθέτει περισσότερες πληροφορίες και ελευθερία δράσης από τον εντολέα (Ross, 1973). Η θεωρία του εντολέα και εντολοδόχου αναδεικνύει τη διαφθορά όχι ως ατομική απόκλιση αλλά ως το προβλέψιμο αποτέλεσμα οργανωτικών δομών όταν δεν υπάρχουν ισχυροί θεσμοί παρακολούθησης και λογοδοσίας. Οι Jensen & Meckling, (1976) εμβασύνοντας την ιδέα αυτή, θεωρούν την διαφθορά ως μια μορφή αποτυχημένης αντιπροσώπησης, όπου ο δημόσιος λειτουργός εκμεταλλεύεται τη θέση του για να επιτύχει προσωπικά οφέλη, εις βάρος των πολιτών που του ανέθεσαν εξουσία. Η προσπάθεια του εντολέα να διασφαλίσει ότι ο εντολοδόχος θα ενεργεί σύμφωνα με τα συμφέροντά του συνεπάγεται ένα κόστος, γνωστό στη βιβλιογραφία ως «κόστος αντιπροσώπησης».

Στο πλαίσιο της θεωρίας εντολέα και εντολοδόχου, ο Klitgaard (1988) αναπτύσσει ένα εννοιολογικό μοντέλο για την κατανόηση της διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση, το οποίο εδράζεται στην εξίσωση: Διαφθορά = Μονοπώλιο + Διακριτική ευχέρεια – Λογοδοσία, (Corruption = Monopoly + Discretion – Accountability). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η διαφθορά ανακύπτει όταν ένα διοικητικό στέλεχος ή κρατικός λειτουργός συγκεντρώνει μονοπωλιακή εξουσία, διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια στις αποφάσεις του και δρα σε ένα περιβάλλον όπου οι μηχανισμοί ελέγχου και λογοδοσίας είναι ασθενείς ή ανύπαρκτοι. Οι συνέπειες της διαφθοράς, σύμφωνα με τη θεωρία εντολέα-εντολοδόχου, είναι η υπονόμηση της εμπιστοσύνης ανάμεσα σε πολίτες και κράτος, η αναποτελεσματικότητα στη διαχείριση των δημόσιων πόρων και η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου αναπαραγωγής διαφθοράς μέσω της ατιμωρησίας. Για την αντιμετώπισή της, προτείνονται λύσεις που βασίζονται στη βελτίωση της πληροφόρησης, στην ενίσχυση της λογοδοσίας και, στη δημιουργία θεσμών ελέγχου και αξιολόγησης, αλλά και στη μείωση των διακριτικών εξουσιών των εντολοδόχων. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στη μείωση της ασυμμετρίας πληροφόρησης και στη σύγκλιση των συμφερόντων εντολέα και εντολοδόχου.

Η θεσμική προσέγγιση εκλαμβάνει την διαφθορά ως το αποτέλεσμα ενός αδύναμου ή αναποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου (North, 1990). Σύμφωνα με αυτή την θεωρία, όταν οι θεσμοί οι οποίοι προσδιορίζουν τα όρια των επιτρεπτών και αποδεκτών συμπεριφορών μέσα στην κοινωνία (North, 1990) δεν είναι σε θέση να επιβάλουν κυρώσεις για παραβάσεις ή λειτουργούν επιλεκτικά, δημιουργείται πρόσφορο έδαφος για την εμφάνιση της διαφθοράς. Με βάση αυτή την ιδέα, ο Thompson (2013) διακρίνει την ατομική από τη θεσμική διαφθορά, υποστηρίζοντας ότι η πρώτη αναφέρεται σε παράνομες πράξεις ενός προσώπου, ενώ η δεύτερη αφορά περιπτώσεις όπου ολόκληρα συστήματα, κανόνες ή διαδικασίες ενθαρρύνουν ή επιβραβεύουν συμπεριφορές που υπονομεύουν το δημόσιο συμφέρον, χωρίς απαραίτητα να παραβιάζεται ο νόμος. Η θεσμική διαφθορά είναι ιδιαίτερα σοβαρή καθώς διαβρώνει τη λειτουργία του κράτους εκ των έσω, μέσω «νομιμοποιημένων» πρακτικών που εξυπηρετούν ιδιωτικά ή κομματικά συμφέροντα εις βάρος του συλλογικού καλού. Οι αιτίες της διαφθοράς, σύμφωνα με τη θεσμική θεωρία, εντοπίζονται σε τέσσερις βασικούς άξονες: την αδυναμία εφαρμογής των κανόνων, την έλλειψη ανεξαρτησίας των ελεγκτικών θεσμών, την κυριαρχία άτυπων δικτύων εξουσίας (όπως τα πελατειακά συστήματα) και την απουσία κοινωνικού ελέγχου μέσω διαφάνειας και συμμετοχής. Όταν οι πολίτες δεν μπορούν να παρακολουθούν ή να επηρεάζουν τις αποφάσεις των θεσμών, οι φορείς εξουσίας δρουν χωρίς ουσιαστική λογοδοσία. Σύμφωνα με την θεσμική προσέγγιση, η διαφθορά έχει σημαντικές συνέπειες για τη θεσμική σταθερότητα και την κοινωνική συνοχή καθώς υπονομεύει την αξιοπιστία των δημοσίων θεσμών, αποθαρρύνει τη συμμετοχή των πολιτών, διευρύνει τις κοινωνικές ανισότητες και περιορίζει την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, οδηγώντας σε

αναποτελεσματική κατανομή των πόρων. Η λύση που προτείνει η θεσμική προσέγγιση είναι η ενδυνάμωση των θεσμών τόσο σε νομικό όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο. Ο North (1990) τονίζει ότι η θεσμική αλλαγή είναι κρίσιμη για τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη και την καλή διακυβέρνηση. Για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, προτείνεται η ενίσχυση της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, η δημιουργία μηχανισμών εσωτερικού ελέγχου, η προώθηση της διαφάνειας και η ενίσχυση της κοινωνικής λογοδοσίας μέσω της συμμετοχής των πολιτών και της δράσης των μέσων ενημέρωσης.

Η πολιτισμική θεωρία συνδέει τη διαφθορά με τις κοινωνικές αξίες, αντιλήψεις και παραδόσεις που διαμορφώνουν τις ηθικές αξιολογήσεις και τη στάση μιας κοινωνίας απέναντι στη νομιμότητα (Douglas, 1992). Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η διαφθορά δεν είναι απλώς αποτέλεσμα ατομικού συμφέροντος ή αδυναμίας θεσμών, αλλά συχνά μια «κανονικοποιημένη» πρακτική, ενταγμένη σε ένα ευρύτερο πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο. Οι κοινωνίες αξιολογούν και ερμηνεύουν διαφορετικά την παραβίαση κανόνων και, κατά συνέπεια, συμπεριφορές που σε ένα κοινωνικό πλαίσιο θεωρούνται διεφθαρμένες, μπορεί σε άλλο να είναι κοινωνικά αποδεκτές ή και προσδοκώμενες. Η διαφθορά αντιμετωπίζεται, επομένως, ως μια «νομιμοποιημένη παρέκκλιση» που στηρίζεται σε κοινωνικά εδραιωμένες αντιλήψεις για το σωστό και το λάθος. Κατά την Douglas (1992), ο πολιτισμός και η κουλτούρα θέτουν τα όρια μεταξύ του ηθικού και του ανήθικου, ιδίως όταν η προσωπική σχέση ή η υποχρέωση προς την κοινότητα υπερισχύει της απρόσωπης ουδετερότητας του νόμου. Σε τέτοια πολιτισμικά περιβάλλοντα, η τήρηση των νόμων δεν αποτελεί πάντα ύψιστη προτεραιότητα, καθώς δίνεται έμφαση στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και της αλληλεγγύης. Ξεκινώντας από αυτή την αφετηρία, ο Torsello (2023) ορίζει την διαφθορά ως ένα φαινόμενο ριζωμένο στις κοινωνικές σχέσεις και στους δεσμούς εμπιστοσύνης, υποστηρίζοντας ότι η διαφθορά δεν είναι πάντα η έκφραση ατομικής απληστίας, αλλά μπορεί να λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης ή και επιβίωσης, ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα όπου οι επίσημοι θεσμοί αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των πολιτών. Σε τέτοιες συνθήκες, πράξεις που θεωρούνται τυπικά διεφθαρμένες μπορεί να εκλαμβάνονται ως πράξεις αλληλεγγύης, ανταπόδοσης ή κοινωνικής δικτύωσης (Torsello, 2023). Οι αιτίες της διαφθοράς, σύμφωνα με την πολιτισμική θεωρία, εδράζονται στη δομή των κοινωνικών σχέσεων και στις νοηματοδοτήσεις του «ηθικού» και «ανήθικου» που επικρατούν. Σε κοινωνίες με έντονη συγγενική ή τοπική συνοχή, η προτεραιότητα στην οικογένεια ή την κοινότητα συχνά υπερισχύει της έννοιας της αμεροληψίας. Η κουλτούρα της υποχρέωσης, της ανταπόδοσης και της «τιμής» μπορεί να υπερισχύσει έναντι των αφηρημένων αρχών του κράτους δικαίου. Οι συνέπειες αυτής της μορφής διαφθοράς δεν περιορίζονται μόνο στη θεσμική δυσλειτουργία. Η κοινωνική αποδοχή της διαφθοράς μειώνει τη διάθεση για καταγγελία, ενισχύει τα άτυπα δίκτυα εξουσίας και αποδυναμώνει την εφαρμογή της νομοθεσίας. Ταυτόχρονα, η εμπιστοσύνη στους θεσμούς διαβρώνεται, με αποτέλεσμα να εδραιώνεται ένας φαύλος κύκλος «κανονικοποίησης» και κοινωνικής αποδοχής της παραβατικότητας (Keramidou et al., 2025). Η πολιτισμική θεωρία δεν επικεντρώνεται κυρίως σε θεσμικά αντίμετρα, αλλά προτείνει μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις στην κοινωνική παιδεία και στον μετασχηματισμό των συλλογικών αντιλήψεων. Η ενίσχυση της κοινωνικής κριτικής σκέψης, της εκπαίδευσης και της ενεργού συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών αποτελούν βασικά εργαλεία για την αλλαγή των πολιτισμικών προτύπων που γεννούν και αναπαράγουν τη διαφθορά.

Η μαρξιστική και δομική προσέγγιση αντιλαμβάνεται τη διαφθορά όχι ως εξαίρεση ή παρέκκλιση από τον κανόνα, αλλά ως συστημικό στοιχείο της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος της αγοράς και του αστικού κράτους. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η διαφθορά είναι αποτέλεσμα της συγκεντρωμένης εξουσίας και του ελέγχου των μέσων παραγωγής από τις κυρίαρχες τάξεις, οι οποίες χρησιμοποιούν το κράτος για την αναπαραγωγή της οικονομικής και πολιτικής τους ισχύος. Αν και ο Μαρξ δεν ανέλυσε άμεσα τη διαφθορά, η

ανάλυση του για τον ρόλο του κράτους, ως όργανο της κυρίαρχης καπιταλιστικής τάξης προσέφερε την θεωρητική βάση για την τεκμηρίωση αυτής της προσέγγισης (Marx, 1867). Ο Miliband (1969), με αφετηρία την ιδέα ότι το αστικό κράτος δεν εξυπηρετεί το συλλογικό καλό αλλά υπερασπίζεται τα συμφέροντα της κυρίαρχης καπιταλιστικής τάξης αντιμετωπίζει την διαφθορά ως το αποτέλεσμα των στρατηγικών που χρησιμοποιεί η άρχουσα τάξη για να διατηρήσει την επιρροή της επί των κρατικών μηχανισμών, επιτυγχάνοντας είτε άμεση υλική ωφέλεια είτε έμμεση αναπαραγωγή της ιδεολογικής της ηγεμονίας. Σύμφωνα με αυτή την δομική προσέγγιση, η διαφθορά δεν αποτελεί απλώς ηθική αποτυχία ή διοικητική παθογένεια, αλλά είναι συνέπεια της εξάρτησης του αστικού κράτους από τις ελίτ και προσφέρει ένα εργαλείο σε αυτές για να διατηρούν και να αυξάνουν την εξουσία τους, μέσω του ελέγχου των δημόσιων πόρων και των κανονιστικών μηχανισμών και των πολιτικών διαδικασιών (Keramidou et al., 2025).

Οι αιτίες της διαφθοράς, στη μαρξιστική και δομική προσέγγιση, εντοπίζονται υπό αυτή την έννοια, στην ασυμμετρία της εξουσίας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, στη θεσμική ενσωμάτωση του κεφαλαίου και των επιχειρηματικών συμφερόντων στη λειτουργία του κράτους, καθώς και στη χρησιμοποίηση των θεσμών για την εξυπηρέτηση ιδιωτικών και ταξικών συμφερόντων (Keramidou et al., 2025). Ο έλεγχος της πληροφορίας, η απουσία ουσιαστικής δημοκρατικής συμμετοχής και η ιδεολογική χειραγώγηση της κοινής γνώμης θεωρούνται βασικά εργαλεία διαίονισης της διαφθοράς. Οι συνέπειες αυτής της μορφής διαφθοράς δεν περιορίζονται σε επιμέρους θεσμικές δυσλειτουργίες. Αντιθέτως, παράγουν βαθύτερες μορφές κοινωνικής αλλοτρίωσης, ενισχύουν τις οικονομικές και πολιτικές ανισότητες και καθιστούν το κράτος εργαλείο ταξικής εξυπηρέτησης αντί για θεσμό κοινωνικής δικαιοσύνης. Η προτεινόμενη λύση από τη μαρξιστική και δομική θεώρηση δεν περιορίζεται σε διορθωτικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Αντιθέτως, απαιτείται ριζική αναδιάρθρωση της κοινωνικής και οικονομικής δομής μέσω αλλαγής του τρόπου παραγωγής, ενίσχυσης της εξουσίας των εργαζομένων και δημοκρατικού ελέγχου από αυτούς των θεσμών. Η καταπολέμηση της διαφθοράς σε αυτό το πλαίσιο συνδέεται άρρηκτα με την ανατροπή του οικονομικού συστήματος της αγοράς και την οικοδόμηση ενός πιο ισότιμου κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

1.2 Σύγχρονες θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες για τις αιτίες της διαφθοράς

Σήμερα ο πλέον ευρέως αποδεκτός ορισμός είναι ότι η διαφθορά συνιστά την κατάχρηση δημόσιας εξουσίας, δηλαδή την παραβίαση από την πλευρά των δημόσιων αξιωματούχων ή δημοσίων υπαλλήλων θεσμοθετημένων κανόνων, για ιδιωτικό όφελος. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα και τη Διεθνή Διαφάνεια η διαφθορά δηλώνει την κατάχρηση ανατεθειμένης εξουσίας για αθέμιτο ή ιδιοτελές όφελος (Transparency International. (n.d.)

Στην τρέχουσα βιβλιογραφία, οι αιτίες της διαφθοράς είναι πολύπλευρες και διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους ανάλογα με τη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετεί ως αφετηρία ο εκάστοτε μελετητής. Οι ερευνητές που υιοθετούν ως αφετηρία τον μεθοδολογικό ατομικισμό κατανοούν την διαφθορά ως ατομική παραβίαση καθηκόντων παρά ως δομική παθογένεια που ενσωματώνεται σε αδύναμα θεσμικά περιβάλλοντα (Keramidou et al., 2025). Η διαφθορά αποδίδεται κυρίως στην ατομική ηθική αποτυχία, η οποία σχετίζεται με την εγωκεντρική φύση του ανθρώπου και την ατομική ιδιοτέλεια, η οποία έρχεται σε αντίφαση με το κοινωνικό όφελος. Αντιθέτως, άλλοι ερευνητές υιοθετούν ως μεθοδολογική αφετηρία τις επικρατούσες κοινωνικές σχέσεις και θεσμούς θεωρώντας την διαφθορά ως το αποτέλεσμα των θεσμικών διακανονισμών που ισχύουν σε μια χώρα, οι οποίοι καθορίζουν ουσιαστικά την συμπεριφορά των δρώντων (Keramidou et al., 2025). Πρόκειται για μια περισσότερο δομική ή θεσμική θεώρηση της διαφθοράς, η οποία ορίζει την διαφθορά όχι μόνο αποκλειστικά ως ατομική απόκλιση, αλλά την εντάσσει σε ένα ευρύτερο πλέγμα θεσμικών και πολιτισμικών παραμέτρων, που διαμορφώνουν τα κίνητρα και τις

συμπεριφορές των δρώντων (Keramidou et al., 2025). Υπό αυτή την οπτική, η διαφθορά είναι απόρροια κινήτρων που διαμορφώνονται από το θεσμικό και πολιτισμικό περιβάλλον κάθε χώρας. Ως εκ τούτου η διαφθορά δεν πρέπει να εξεταστεί ως μια μεμονωμένη πράξη αλλά ενταγμένη σε ευρύτερο σύστημα, που η κατανόησή της προϋποθέτει τη μελέτη τόσο της ατομικής συμπεριφοράς των εμπλεκομένων όσο και των δομικών χαρακτηριστικών του θεσμικού πλαισίου μέσα στο οποίο δρουν.

Αρκετές σύγχρονες μελέτες τονίζοντας τη θεσμική διάσταση προχωρούν πέρα από τον μονοσήμαντο ορισμό της ατομικής απόκλισης, εντάσσοντας τη διαφθορά στο πλαίσιο της θεσμικής ποιότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και των πολιτικών σχέσεων εξουσίας. Για τους Acemoglu & Robinson (2012), για παράδειγμα, στις χώρες με κοινωνικά μεροληπτικούς θεσμούς υπέρ των κυρίαρχων οικονομικών τάξεων - δηλαδή με δομές που συγκεντρώνουν την πολιτική εξουσία και τον πλούτο στα χέρια μιας ελίτ - η διαφθορά δεν αποτελεί παρά το εργαλείο των ελίτ για τη συντήρηση των προνομίων τους, ενώ η υψηλή ανισότητα που προκύπτει τους δίνει περαιτέρω κίνητρο και δυνατότητα να εδραιώνουν θεσμούς προς ίδιον όφελος, ενισχύοντας εκ νέου τη διαφθορά. Κατά αυτό τον τρόπο, διαμορφώνεται ένας αυτό-τροφοδοτούμενος «φαύλος κύκλος» θεσμικής καχεξίας, διαφθοράς και ανισότητας, ο οποίος ιστορικά έχει παρατηρηθεί σε πολλές χώρες που κληρονόμησαν αποικιοκρατικούς θεσμούς που λειτουργούσαν υπέρ των πλούσιων ελίτ.

Κατά άλλους μελετητές, σε έντονα άνισες κοινωνίες οι πολίτες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανοχή απέναντι στη διαφθορά, ενώ οι ισχυρές ομάδες αξιοποιούν την πολιτική τους επιρροή για να διατηρούν προνόμια (Uslaner, 2010; Sulemana & Krienbaareh, 2018). Η έλλειψη ισχυρής μεσαίας τάξης, από την άλλη, σύμφωνα με τους Uslaner (2017) και Alesina & Angeletos (2005), καθώς και ουσιαστικών ευκαιριών κοινωνικής κινητικότητας σε ένα καθεστώς υψηλής ανισότητας επιτρέπει να μην ασκείται επαρκής πίεση για διαφάνεια και λογοδοσία, με αποτέλεσμα η διαφθορά να παγιώνεται ως τρόπος λειτουργίας του συστήματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι κοινωνίες έχουν εισέλθει σε μια παγίδα ανισότητας (Uslaner, 2006), όπου οι μεγάλες ανισότητες διαβρώνουν την κοινωνική εμπιστοσύνη και συγκεντρώνουν την εξουσία σε ορισμένες ελίτ, δημιουργώντας συνθήκες όπου οι φτωχοί βλέπουν τη διαφθορά ως αναγκαίο κακό και οι πλούσιοι δεν έχουν κίνητρο να στηρίξουν μεταρρυθμίσεις. Αντίθετα, σε χώρες με περισσότερο δημοκρατικούς θεσμούς που διασφαλίζουν την ευρεία συμμετοχή και τον έλεγχο της εξουσίας, η διαφθορά περιορίζεται και η διανομή του εισοδήματος τείνει να είναι δικαιότερη (Acemoglu and Robinson, 2012).

Με αφετηρία τους θεωρητικούς αυτούς προβληματισμούς, η διαφθορά, στην παρούσα διπλωματική εργασία, συνιστά ένα παραγοντικό φαινόμενο με ρίζες σε οικονομικές ανεπάρκειες, πολιτική ανισορροπία και πολιτισμικά πρότυπα. Υπό αυτό το πρίσμα, αναγνωρίζεται ότι οι οικονομικές πιέσεις, η συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας σε μια ελίτ χωρίς θεσμικά αντίβαρα (Acemoglu et al., 2013), καθώς και οι πολιτικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας και ιδιαίτερα η θεσμική αδυναμία και η ανάγκη κοινωνικής νομιμοποίησης παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξάπλωση της διαφθοράς (Andvig et al., 2000; Lambsdorff, 1999). Πιο συγκεκριμένα υιοθετείται η άποψη ότι η απουσία διαφάνειας και λογοδοσίας σε συνδυασμό με την κακή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και ελέγχων (όπως ο κοινοβουλευτικός έλεγχος ή η ανεξάρτητη δικαιοσύνη) διευκολύνει τη διαφθορά (Keramidou et al., 2025).

Πέραν όμως από τους θεσμικούς και πολιτικούς παράγοντες, ως αιτίες της διαφθοράς αναγνωρίζονται επίσης ορισμένοι οικονομικοί και πολιτισμικοί παράγοντες. Οι οικονομικοί παράγοντες που θεωρούνται ευρέως ως οι πιο βασικές αιτίες της διαφθοράς είναι το χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η φτώχεια και η περιορισμένη πρόσβαση σε ευκαιρίες οδηγεί άτομα στη διαφθορά είτε για επιβίωση είτε για απόκτηση προνομίων. Υπ' αυτή τη λογική, υποστηρίζεται ότι ο κύριος οικονομικός παράγοντας που μπορεί να ωθεί τους δημοσίους υπαλλήλους προς την αποδοχή της δωροδοκίας είναι το χαμηλό επίπεδο των αποδοχών τους. Όταν οι δημόσιοι υπάλληλοι

αμείβονται ελάχιστα έχουν περισσότερα κίνητρα να εμπλακούν σε δωροδοκίες (Evans & Rauch, 1999; Van Rijckeghem & Weder, 2001). Επιπροσθέτως ως αιτία της διαφθοράς αναφέρεται η διαθεσιμότητα πλούσιων φυσικών πόρων. Αρκετές από τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες τείνουν να έχουν υψηλότερα επίπεδα διαφθοράς λόγω των ευκαιριών υπεξαίρεσης που προσφέρουν τα απροσδόκητα έσοδα από τα πλούσια κοιτάγματα πετρελαίου (Ades & Di Tella, 1999; Leite & Weidmann, 1999). Μια ακόμη αιτία είναι η χαμηλή πρόσβαση σε πιστώσεις και η ασυμμετρία πληροφοριών, εξαιτίας των οποίων τείνει να επιδεινώνεται η διαφθορά, καθώς οι δρώντες επιχειρούν μέσω πελατειακών σχέσεων να απαλλαγούν από αυτούς τους περιορισμούς. Κατά την άποψη των Champervorne & Cowell (1998) και μόνο η θέα των πλούσιων που ευημερούν, όταν ο υπόλοιπος πληθυσμός ζει σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, μπορεί να εντείνει το αίσθημα της αδικίας και να ενισχύει την αποδοχή της διαφθοράς ως μέσου επιβίωσης ή προόδου.

Στους οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες έρχονται να προστεθούν οι πολιτισμικές παραδόσεις και κοινωνικές αξίες. Σε ορισμένες κοινωνίες οι οποίες έχουν υψηλότερη ανοχή στη διαφθορά λόγω πολιτισμικών παραμέτρων όπως η υψηλή απόσταση από την εξουσία, ή η έλλειψη κοινωνικής εμπιστοσύνης (Husted, 1999) τείνει να αυξάνεται ακόμη περισσότερο η διαφθορά. Κατά άλλους ερευνητές, η προσωπική απληστία και η μείωση της ηθικής ευαισθησίας σε δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς θεωρούνται επίσης βασικές πολιτισμικές αιτίες της εκδήλωσης διαφθοράς (Van Rijckeghem & Weder, 1997). Για τον Treisman (2000) σημαντικό ρόλο παίζουν και οι ιστορικές καταβολές και η διαμορφωμένη κουλτούρα σε κάθε χώρα.

1.3 Οι συνέπειες της διαφθοράς στη σύγχρονη βιβλιογραφία

Η διαφθορά, αν και έχει αποτελέσει επίκεντρο επιστημονικής μελέτης για δεκαετίες, καθώς επηρεάζει πολλαπλές διαστάσεις της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής, εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα στις πολιτικές και οικονομικές επιστήμες, καθώς οι συνέπειές της εμφανίζονται από τις θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες τόσο αρνητικές όσο και σε ορισμένα περιβάλλοντα θετικές.

Η διαφθορά αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες

Οι επιπτώσεις της διαφθοράς στην διανομή του εισοδήματος είναι ένα από τα ζητήματα που έχει μελετηθεί ευρέως, με το συντριπτικό μέρος της βιβλιογραφίας να επιβεβαιώνει μια θετική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και των εισοδηματικών ανισοτήτων. Συγκεκριμένα, αρκετές εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι η εκτεταμένη διαφθορά συνδέεται με υψηλότερους δείκτες ανισότητας και φτώχειας (Apergis et al., 2010), κυρίως επειδή ευνοεί τις προνομιούχες ομάδες εις βάρος των υπολοίπων. Η διαφθορά εντείνοντας τη φοροδιαφυγή και την παραοικονομία έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των δημόσιων εσόδων και την περιορισμένη ικανότητα του κράτους να παρέχει δημόσια αγαθά που βελτιώνουν την θέση των ασθενέστερων (Shleifer & Vishny, 1993). Η διαφθορά επιτείνει την εισοδηματική ανισότητα και τη φτώχεια, καθώς επηρεάζει επίσης αρνητικά την αναδιανομή μέσω της μεροληψίας του φορολογικού συστήματος, της μείωσης των κοινωνικών δαπανών για υγεία και εκπαίδευση, καθώς και της άνισης πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες (Gupta et al., 2002; Glaeser et al., 2004). Οι Gupta et al., (2002) επιβεβαιώνουν ότι η διαφθορά οδηγεί σε ευνοιοκρατική κατανομή των κρατικών πόρων και υπονομεύει τις κοινωνικές υπηρεσίες, γεγονός που αυξάνει τον δείκτη Gini και τα ποσοστά φτώχειας. Αντίστοιχα, οι Dincer & Gunalp (2012) χρησιμοποιώντας δεδομένα σε επίπεδο πολιτειών των ΗΠΑ βρίσκουν ότι η διαφθορά είναι μεγαλύτερη, όταν οι κοινωνικές δαπάνες περιορίζονται και οι οικονομικές ανισότητες είναι εντονότερες. Ειδικότερα όσον αφορά τις δημόσιες δαπάνες, αρκετοί μελετητές σε χώρες με εκτεταμένη διαφθορά, οι κυβερνήσεις τείνουν να κατευθύνουν πόρους σε τομείς με μεγάλες δυνατότητες προσόδων (μίζες), όπως η άμυνα και τα μεγάλα έργα, ενώ παραμελούν κρίσιμες κοινωνικές δαπάνες για

την παιδεία και την υγεία και κατά αυτό τον τρόπο διευρύνουν το κοινωνικό χάσμα (Mauro, 1998).

Η διαφθορά οδηγεί στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων

Αν και η πλειοψηφία της βιβλιογραφίας επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας θετικής σχέσης μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικής ανισότητας, υπάρχουν σημαντικές ερευνητικές προσπάθειες που διαπιστώνουν ότι σε ορισμένα κοινωνικοοικονομικά πλαίσια, η διαφθορά συντελεί στην μείωση των ανισοτήτων στην διανομή του εισοδήματος.

Συγκεκριμένα, ο Leff (1964), σε μία από τις πρώτες σχετικές θεωρητικές συμβολές, υποστήριξε ότι η διαφθορά μπορεί να λειτουργήσει ως «λίπανση των τροχών», επιτρέποντας την υπέρβαση γραφειοκρατικών εμποδίων και χρονοβόρων διαδικασιών. Αντίστοιχα, ο Lui, (1985) πρότεινε ένα θεωρητικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο η δωροδοκία επιτρέπει πιο αποτελεσματική κατανομή χρόνου σε καταστάσεις αναμονής για δημόσιες υπηρεσίες. Αν και αναγνωρίζει τη στρεβλότητα του φαινομένου, θεωρεί ότι υπό συνθήκες αναποτελεσματικότητας, η διαφθορά μπορεί να λειτουργήσει βραχυπρόθεσμα ως εργαλείο βελτίωσης της οικονομικής αποδοτικότητας, περιορίζοντας έτσι τις εισοδηματικές ανισότητες μέσω καλύτερης αξιοποίησης των πόρων. Οι Boycko et al., (1995), εξετάζοντας το πλαίσιο των ιδιωτικοποιήσεων στη Ρωσία και άλλες πρώην σοβιετικές χώρες, ισχυρίζονται ότι η διαφθορά - παρότι αρνητική - συνέβαλε στην απελευθέρωση των αγορών, περιορίζοντας την κρατική μονοπωλιακή εξουσία. Σύμφωνα με την προσέγγιση τους, η μετάβαση της κατανομής των πόρων από κρατικά σε ιδιωτικά χέρια, ακόμη και μέσω διεφθαρμένων διαδικασιών, οδηγεί σε πιο αποτελεσματική κατανομή τους και ενισχύει την οικονομική δραστηριότητα, περιορίζοντας τις ανισότητες.

Η ιδέα ότι σε περιβάλλοντα με έντονες ρυθμιστικές στρεβλώσεις, η διαφθορά επιτρέπει τη λειτουργική παράκαμψη δυσκίνητων κρατικών διαδικασιών, ενισχύοντας την οικονομική δραστηριότητα και επιτρέποντας μεγαλύτερη πρόσβαση σε ευκαιρίες για άτομα χαμηλότερων εισοδημάτων αναπαράγεται από μεταγενέστερους μελετητές. Οι Dutt & Traca (2010) καθώς και οι Méon & Sekkat (2005) παρουσιάζουν τη διαφθορά ως λειτουργικό υποκατάστατο της θεσμικής αποτελεσματικότητας. Για τους De Vaal & Ebben (2011) η διαφθορά μπορεί να μειώσει την αβεβαιότητα και να επιτρέψει την υλοποίηση παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Στην ίδια λογική αρκετοί μελετητές επισημαίνουν επίσης ότι σε χώρες με ευρεία άτυπη οικονομία και ανεπαρκή συστήματα κοινωνικής προστασίας, η διαφθορά μπορεί να μην συνιστά πρόβλημα αλλά μια λύση απέναντι στην κρατική ανεπάρκεια. Οι Andres & Ramlogan-Dobson (2011), βρίσκουν ότι η διαφθορά λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός αναδιανομής, περιορίζοντας - έστω προσωρινά - τις κοινωνικές ανισότητες. Με την διαφθορά παρέχεται στους φτωχότερους η δυνατότητα πρόσβασης σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες που, σε διαφορετική περίπτωση, θα τους ήταν απρόσιτες. Πέραν τούτου, η αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διαφθοράς και των εισοδηματικών ανισοτήτων αποδίδεται επίσης στο γεγονός ότι οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που επιχειρήθηκαν στις χώρες της Λατινικής Αμερικής με σκοπό τη μείωση της διαφθοράς ευνόησαν κυρίως τους μορφωμένους εργαζόμενους στον επίσημο τομέα παρά τους αμόρφωτους εργαζόμενους στον άτυπο τομέα. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι με τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις, άτομα που απασχολούνταν στον άτυπο τομέα έχασαν τη δουλειά τους και/ή είδαν μείωση των μισθών τους σε σχέση με εκείνους που απασχολούνταν στον επίσημο τομέα, γεγονός που οδήγησε σε διεύρυνση του εισοδηματικού χάσματος (Andres & Ramlogan-Dobson, 2011). Με την ανοχή της διαφθοράς, στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως επισημαίνουν επιπροσθέτως οι Andres & Ramlogan-Dobson (2011), οι αρχές αποφεύγουν επίσης τον κίνδυνο διακοπής μεγάλων προγραμμάτων κρατικών προμηθειών που αποσκοπούν στη βελτίωση της ευημερίας των ανθρώπων που βιώνουν τη φτώχεια. Η διαφθορά βρίσκεται να διαδραματίζει σε ορισμένες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής αναδιανεμητικό ρόλο, επιτρέποντας την άτυπη πρόσβαση ομάδων χαμηλού εισοδήματος σε

κρατικούς πόρους ή υπηρεσίες, τα οποία διαφορετικά θα ήταν εκτός εμβέλειάς τους ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή (Kenec-Massil et al., 2021). Τέλος, ο Wong (2017), εξετάζοντας καθεστώς με έντονες πελατειακές σχέσεις, καταλήγει ότι η διαφθορά μπορεί να χρησιμοποιείται από τις πολιτικές ελίτ ως εργαλείο παροχής «χάρης» σε οικονομικά ασθενέστερες ομάδες, με αντάλλαγμα την πολιτική στήριξη. Μέσα από μη θεσμικούς μηχανισμούς, ενισχύεται η επιλεκτική παροχή παροχών ή εισοδηματικών μεταβιβάσεων, οδηγώντας σε μείωση των εισοδηματικών διαφορών. Η διαφθορά αντιμετωπίζεται επίσης από τους Blackburn & Forgues-Puccio (2009) όχι ως καθολικά επιβλαβής, αλλά ως δυνητικά λειτουργική μέσα σε συγκεκριμένα θεσμικά και κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα, καθώς μειώνει τις θεσμικές αβεβαιότητες και εξασφαλίζει προβλέψιμες διαδικασίες, οι οποίες υπό προϋποθέσεις, ενισχύουν την αποτελεσματικότητα στην παροχή δημοσίων αγαθών.

Η ουδέτερη ή μη γραμμική σχέση της διαφθοράς με την διανομή του εισοδήματος

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, οικονομετρικές αναλύσεις εντοπίζουν μια μη στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ διαφθοράς και ανισότητας ή ανάπτυξης. Οι Li et al., (2000) χρησιμοποιώντας διακρατικά δεδομένα, βρίσκουν μια μη γραμμική σχέση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικής ανισότητας, η οποία έχει το σχήμα ενός ανεστραμμένου U. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, σε χώρες με μέτρια επίπεδα διαφθοράς, η ανισότητα είναι υψηλότερη, ενώ σε χώρες με πολύ χαμηλή ή πολύ υψηλή διαφθορά, ο δείκτης ανισότητας εμφανίζεται σχετικά χαμηλότερος. Μια παρόμοια μη γραμμική επίδραση αναφέρουν και οι Chong & Calderón, (2000), οι οποίοι διαπιστώνουν ότι η καταπολέμηση της διαφθοράς αρχικά μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ανισότητας προτού επιτευχθεί μακροπρόθεσμα βελτίωση. Οι ερευνητές αυτοί αποδίδουν το φαινόμενο στην προσαρμογή της άτυπης οικονομίας, δηλαδή σε χώρες όπου η παραοικονομία έχει εδραιωθεί ως τρόπος επιβίωσης, η απότομη βελτίωση της θεσμικής διαφάνειας διαταράσσει τις υπάρχουσες πρακτικές και αρχικά ωφελεί δυσανάλογα εκείνους που ήδη κατέχουν οικονομική ισχύ, προτού οι ευεργετικές συνέπειες διαχυθούν στο σύνολο της. Αυτό το εύρημα υποδηλώνει ότι οι επιδράσεις της διαφθοράς στην ανισότητα εξαρτώνται από το αρχικό θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο - π.χ. το μέγεθος του άτυπου τομέα, το επίπεδο ανάπτυξης και την ανθεκτικότητα των θεσμών - επιβεβαιώνοντας την ανάγκη για προσεκτική ανάλυση κατά περίπτωση.

Αντίστοιχα, οι Dreher & Schneider (2010) καταλήγουν ότι η σχέση μεταξύ διαφθοράς και άτυπης οικονομίας εξαρτάται από το επίπεδο εισοδήματος, δηλαδή είναι συμπληρωματική στις χώρες χαμηλού εισοδήματος και υποκατάστατη στις ανεπτυγμένες οικονομίες. Επιπλέον, οι Aidt et al., (2008) και Houston (2007) επισημαίνουν ότι η επίδραση της διαφθοράς στην οικονομική ανάπτυξη δεν είναι καθολικά αρνητική, καθώς εξαρτάται από την ποιότητα των θεσμών. Συγκεκριμένα, η διαφθορά μπορεί να λειτουργήσει ως προσωρινός μηχανισμός διευκόλυνσης σε χώρες με αδύναμους θεσμούς, ενώ στις χώρες με ισχυρούς θεσμούς έχει καθαρά επιβλαβείς συνέπειες.

Οι αρνητικές επιπτώσεις της διαφθοράς στην οικονομική δραστηριότητα

Πέρα από τις επιπτώσεις στην διανομή του εισοδήματος, η διαφθορά βρίσκεται να επιδρά αρνητικά και στην ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα με τρόπο που πλήττει δυσανάλογα τους φτωχότερους. Αρκετές μελέτες σημειώνουν ότι η διαφθορά λειτουργεί σαν ένας άτυπος «φόρος» που αποθαρρύνει τις επενδύσεις και περιορίζει την οικονομική μεγέθυνση, οδηγώντας τελικά σε λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης και εισοδήματος για τους μη προνομιούχους (Mauro, 1995; Fisman & Svensson, 2007; Gyimah-Brempong & Munoz de Camacho, 2006). Μάλιστα, οι μικρότερες επιχειρήσεις και οι φτωχοί πολίτες υφίστανται αυτό το βάρος εντονότερα - οι μεγάλες επιχειρήσεις ή οι εύποροι μπορούν ευκολότερα να παρακάμψουν ή να διαπραγματευτούν ευνοϊκή μεταχείριση, ενώ οι μικρομεσαίοι και οι αδύναμοι επωμίζονται πλήρως το κόστος της διαφθοράς, με συνέπεια τη συγκέντρωση

πλούτου στους λίγους (Fisman & Svensson, 2007). Η διαφθορά υπονομεύει, με άλλα λόγια, την οικονομική δραστηριότητα, καθώς αποθαρρύνει τόσο τις εγχώριες όσο και τις ξένες επενδύσεις (Wei, 2000; Habib & Zurawicki, 2001), μειώνει την αποδοτικότητα της δημόσιας δαπάνης (Tanzi & Davoodi, 1997) και οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα ΑΕΠ και επενδύσεων (Mauro, 1995; Mo, 2001).

Παράλληλα, η διαφθορά αποδυναμώνει τους θεσμούς, αποσταθεροποιεί τη δημοκρατική λειτουργία, υπονομεύει το κράτος δικαίου και διευκολύνει την κυριαρχία της ελίτ μέσω της κατάληψης του κράτους δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για περισσότερη διαφθορά (Acemoglu et al., 2013; Kaufmann, 1998). Πολλοί ερευνητές υπογραμμίζουν τον ρόλο των θεσμών και της «αιχμαλωσίας» τους από τις ελίτ στη σχέση διαφθοράς και ανισότητας. Ο Johnston (2005) παρατήρησε ότι η διαφθορά επιτρέπει σε μικρές ισχυρές ομάδες να ελέγχουν την κρατική πολιτική προς ίδιον όφελος, ενισχύοντας την οικονομική ανισότητα και αποτρέποντας μεταρρυθμίσεις λογοδοσίας. Οι Ades and Di Tella (1997) από τη μεριά τους τόνισαν ότι η απουσία ανταγωνισμού και η υπερσυγκέντρωση εξουσιών στο κράτος δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για διαφθορά, από το οποίο ωφελούνται οι προνομιούχοι εις βάρος των πολλών. Γενικότερα, όπου η οικονομική δύναμη και πολιτική επιρροή συγκεντρώνονται σε λίγα χέρια, οι κανόνες τείνουν να καταστρατηγούνται οι ελίτ μπορούν να εξαγοράσουν ευνοϊκές ρυθμίσεις και να διαιωνίσουν τα προνόμιά τους, αφήνοντας τους λιγότερο προνομιούχους χωρίς προστασία (Spinesi, 2009; Paldam, 2002). Σύμφωνα και με τους Glaeser et al., (2004), οι άνισες κοινωνίες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο στο γενικό πληθυσμό δυσκολεύονται να αναπτύξουν ισχυρούς θεσμούς ελέγχου, καθώς οι αποκλεισμένες μάζες δεν έχουν τα μέσα να απαιτήσουν αλλαγές. (Glaeser et al., 2004).

Η διαφθορά επιπροσθέτως, συμβάλλει στη μείωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, αποθαρρύνοντας την επένδυση στην παιδεία και την υγεία (Mauro, 1998; Ehrlich & Lui, 1999), γεγονός που οδηγεί σε διεύρυνση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων (Coady & Dizioli, 2017). Η διαφθορά επίσης περιορίζει την κοινωνική κινητικότητα υπονομεύοντας το ανθρώπινο κεφάλαιο και την αξιοκρατία. Θεωρητικές μελέτες δείχνουν ότι όταν οι θεσμοί είναι διεφθαρμένοι, οι ελίτ μπορούν να εξασφαλίσουν καλύτερη εκπαίδευση και ευκαιρίες για τα παιδιά τους μέσω παράνομων μεθόδων, ενώ οι φτωχοί αντιμετωπίζουν υποβαθμισμένα δημόσια αγαθά (Eicher et al., 2009). Παράλληλα, στην αγορά εργασίας, θέσεις υψηλών απολαβών συχνά απονέμονται βάσει δωροδοκιών ή διασυνδέσεων αντί βάσει αξιοκρατίας, γεγονός που οδηγεί σε πόλωση των μισθών (Mandal & Marjit, 2010). Κατά αυτό τον τρόπο η διαφθορά διαβρώνει μηχανισμούς που υπό άλλες συνθήκες θα μείωναν τις ανισότητες - την εκπαίδευση ως «κοινωνικό ανελκυστήρα» και τη δίκαιη ανταμοιβή στην εργασία.

Τέλος, σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές, ο φαύλος κύκλος διαφθοράς-ανισότητας μπορεί να είναι εντονότερος σε κοινωνίες με ήδη υψηλές ανισότητες ή αδύναμους θεσμούς. Στη Λατινική Αμερική, για παράδειγμα, έχει βρεθεί ότι η διαφθορά επιτείνει ιδιαίτερος το χάσμα εισοδήματος, σε ένα περιβάλλον όπου το κοινωνικό υπόβαθρο είναι ήδη έντονα άνισο (Gyimah-Brempong & de Camacho, 2006). Παρομοίως, σε φτωχότερες χώρες με ανεπαρκείς μηχανισμούς λογοδοσίας, η διαφθορά υπονομεύει σχεδόν πλήρως τις πολιτικές αναδιανομής και αφήνει τα χαμηλά στρώματα χωρίς επαρκείς υπηρεσίες (Ferreira et al., 2014). Ακόμη και σε τοπικό επίπεδο, περιοχές με πιο διεφθαρμένη διοίκηση παρουσιάζουν μεγαλύτερη εισοδηματική ανισότητα, καθώς οι φτωχοί αναγκάζονται να καταβάλουν ανεπίσημες πληρωμές για βασικές υπηρεσίες - γεγονός που επιβαρύνει περαιτέρω το ήδη χαμηλό εισόδημά τους (Dwiputri et al., 2018). Προς την ίδια κατεύθυνση οι You & Khagram (2005) καταδεικνύουν πως τα άτομα που ανήκουν σε ομάδες υψηλού εισοδήματος έχουν περισσότερες ευκαιρίες και πόρους για να εμπλακούν σε διαφθορά. Τα άτομα που ανήκουν σε ομάδες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος δεν είναι σε θέση να καταπολεμήσουν την εξάπλωση της διαφθοράς, ανεξάρτητα από τα κίνητρα έχουν, λόγω έλλειψης πόρων. Καθώς η εισοδηματική ανισότητα αυξάνεται, ένας μεγαλύτερος αριθμός ατόμων χαμηλού

εισοδήματος γίνονται επιρρεπή σε δωροδοκία προκειμένου να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε διάφορες κυβερνητικές υπηρεσίες.

Συνοψίζοντας, η βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι η διαφθορά και η ανισότητα συνδέονται σε έναν αυτοενισχυόμενο κύκλο. Η διαφθορά εντείνει τις ανισότητες, τόσο άμεσα μέσω της στρεβλής κατανομής των πόρων, της υποβάθμισης των δημόσιων αγαθών και της παρεμπόδισης της οικονομικής ανάπτυξης, όσο και έμμεσα, αποδυναμώνοντας την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών πολιτικών (Ferreira et al., 2014; Pedauga et al., 2017; Bašná, 2019). Από την άλλη πλευρά, οι ανισότητες υπονομεύουν το θεσμικό πλαίσιο και τη συλλογική βούληση για την καταπολέμηση της διαφθοράς, νομιμοποιώντας εν μέρει τις πελατειακές πρακτικές. Πρόκειται για φαύλο κύκλο που παρατηρείται ιδιαίτερα σε φτωχές και άνισες κοινωνίες, όπου η χαμηλή θεσμική ποιότητα διαιωνίζει τη διαφθορά και τη συγκέντρωση πλούτου (Paldam, 2002). Πρόσφατα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι η διαφθορά αποδυναμώνει τους μηχανισμούς αναδιανομής εισοδήματος και περιορίζει τις ευκαιρίες για τα χαμηλότερα στρώματα, ενισχύοντας περαιτέρω την πόλωση του εισοδήματος (Uzar, 2020). Ως εκ τούτου, πολλοί μελετητές τονίζουν ότι η αντιμετώπιση της διαφθοράς αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και αντιστρόφως, η άμβλυνση των ανισοτήτων συμβάλλει στην οικοδόμηση ισχυρότερων, πιο διαφανών θεσμών.

1.4 Οι υποθέσεις έρευνας της διπλωματικής εργασίας

Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο και τα εμπειρικά ευρήματα της σχετικής βιβλιογραφίας, η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στη διερεύνηση της επίδρασης της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, με σκοπό να διασαφηνίσει κατά πόσο η διαφθορά επηρεάζει συστηματικά το επίπεδο εισοδηματικής ανισότητας στο εσωτερικό των χωρών. Στο πλαίσιο αυτής της στοχοθεσίας, η διπλωματική εργασία διενεργεί επισκόπηση και μετα-ανάλυση της πρόσφατης βιβλιογραφίας εστιάζοντας στις ακόλουθες υποθέσεις:

- **H1:** Η διαφθορά, συνολικά, οδηγεί σε αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας στο εσωτερικό των χωρών.
- **H2:** Η διαφθορά στις ανεπτυγμένες οικονομίες στις οποίες υπάρχει ένα αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο κοινωνικής προστασίας και ένα αποτελεσματικό κράτος δικαίου αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες.
- **H3:** Η διαφθορά στις αναπτυσσόμενες οικονομίες μπορεί να λειτουργεί ως ένας άτυπος μηχανισμός αναδιανομής συμβάλλοντας στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Μεθοδολογία βιβλιογραφικής επισκόπησης και μετα-ανάλυσης

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται εκτενώς η μεθοδολογία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της μετα ανάλυσης. Συγκεκριμένα, παρατίθεται η διαδικασία επιλογής, αξιολόγησης και ταξινόμησης των ερευνητικών μελετών σύμφωνα με τις αρχές και τα πρότυπα της μεθοδολογίας PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses). Στη συνέχεια γίνεται λεπτομερής καταγραφή του τρόπου με τον οποίο η παρούσα διπλωματική εργασία κατέληξε στις 47 μελέτες που συμμετείχαν στη μετα-ανάλυση.

2.1 Μεθοδολογία PRISMA

Η μεθοδολογία PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) αποτελεί διεθνώς αποδεκτό πλαίσιο για την συστηματική, διαφανή και αναπαραγώγιμη παρουσίαση των αποτελεσμάτων βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων και μετα-αναλύσεων. Η αρχική της έκδοση δημοσιεύθηκε το 2009 από τους Moher et al., (2009) ως εξέλιξη του προηγούμενου οδηγού QUOROM (Quality Of Reporting Of Meta-analysis), ο οποίος είχε δημοσιευτεί το 1999 και αποτελούσε τον αρχικό οδηγό για συστηματικές βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις και μετα-αναλύσεις. Σημαντική επέκταση των οδηγιών πραγματοποιήθηκε στο παράρτημα εξήγησης των Liberati et al., (2009), ενώ το 2021 εκδόθηκε η αναθεωρημένη PRISMA 2020 από τους Page et al., (2021). Στόχος της PRISMA είναι να βελτιώσει την αναφορά των συστηματικών ανασκοπήσεων αυξάνοντας τη διαφάνεια και την εγκυρότητα των ευρημάτων καθώς οι συστηματικές ανασκοπήσεις στοχεύουν στη μείωση της μεροληψίας μέσω προκαθορισμένων ερευνητικών ερωτημάτων.

Η μέθοδος PRISMA δεν είναι απλώς ένα «έντυπο ελέγχου», αλλά ένα ολιστικό μεθοδολογικό πλαίσιο. Είναι χτισμένη πάνω σε σαφείς κανόνες για κάθε στάδιο της ανασκόπησης, από τη διατύπωση του ερωτήματος μέχρι τη σύνθεση των δεδομένων, με έμφαση στην ποιότητα και στην αναπαραγωγιμότητα. Γι' αυτό χρησιμοποιείται ευρέως πέρα από τις υγειονομικές επιστήμες (εκεί χρησιμοποιήθηκε αρχικά) σε τομείς όπως η οικονομία, η διοίκηση, η εκπαίδευση και οι κοινωνικές επιστήμες όπου απαιτείται εμπειριστατωμένη και πιστή αναφορά των ερευνητικών δεδομένων. Η PRISMA ορίζεται από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Cochrane Collaboration, WHO) ως «gold standard» πρακτική για τις συστηματικές ανασκοπήσεις.

Με τη μέθοδο PRISMA σε πρώτη φάση καθορίζεται με ακρίβεια το ερευνητικό ερώτημα που θα απαντήσει η ανασκόπηση. Το ερώτημα αυτό πρέπει να είναι προσχεδιασμένο (a priori) ώστε να μην προσαρμόζεται εκ των υστέρων στα ευρήματα (Moher et al., 2009). Συνήθως χρησιμοποιούνται γνώριμα πλαίσια διατύπωσης ερωτήματος, όπως το μοντέλο PICO (Population, Intervention, Comparison, Outcome), το οποίο εξειδικεύει τον πληθυσμό στόχο, την παρέμβαση, τη σύγκριση και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται και παραλλαγές του PICO, όπως για παράδειγμα το μοντέλο PICOS (PICO + Study design) ή το SPIDER (για ποιοτικές μελέτες) - ανάλογα με τη φύση της ερώτησης (Moher et al., 2009). Παράλληλα, συντάσσεται λεπτομερές πρωτόκολλο μελέτης στο οποίο καταγράφονται εκ των προτέρων όλοι οι στόχοι, τα κριτήρια, η στρατηγική αναζήτησης και οι μέθοδοι ανάλυσης. Το πρωτόκολλο αυτό δημοσιεύεται ή καταχωρείται σε ηλεκτρονικά μητρώα για λόγους διαφάνειας. Για παράδειγμα, το PROSPERO είναι ένα διεθνές ανοικτής πρόσβασης μητρώο πρωτοκόλλων συστηματικών ανασκοπήσεων. Η καταχώριση στο PROSPERO ή σε παρόμοιες πλατφόρμες (π.χ. Open Science Framework) ενισχύει τη διαφάνεια και μειώνει τον κίνδυνο μεταγενέστερης «προσαρμογής» των στόχων ή των μεθόδων. Μάλιστα, το PROSPERO υποστηρίζεται από μεγάλους εκδότες και δίκτυα

(PLOS, BMJ, EQUATOR κ.ά.) και, από το 2021, έχει επεκταθεί ώστε να δέχεται πρωτόκολλα και από τομείς πέραν της υγείας, όπως η κοινωνική πολιτική και η εκπαίδευση. Η πειθαρχημένη καταγραφή του πρωτοκόλλου αυξάνει τη ρεαλιστική αξιοπιστία της ανασκόπησης και αποτρέπει επαναλήψεις της ίδιας έρευνας από διαφορετικές ομάδες.

Ο ερευνητής καθορίζει αναλυτικά κριτήρια ένταξης/αποκλεισμού των μελετών ήδη από την αρχή. Τα κριτήρια αυτά περιγράφουν παράγοντες όπως ο σχεδιασμός της μελέτης, το είδος ή η γλώσσα δημοσίευσης, η χρονική περίοδος ή τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού (Liberati et al., 2009). Με τη σαφή αυτή πρόβλεψη, διασφαλίζεται ότι στην ανασκόπηση θα συμπεριληφθούν όλες οι μελέτες που ανταποκρίνονται στα κριτήρια, χωρίς εκ των υστέρων ευνοϊκές ή μεροληπτικές εξαιρέσεις. Όλη η διαδικασία αναζήτησης τεκμηριώνεται πλήρως και με σαφήνεια ώστε να εξασφαλίζεται η αναπαραγωγιμότητα του ευρήματος. Η αναζήτηση βιβλιογραφίας γίνεται σε πολλές διεθνείς βάσεις δεδομένων (π.χ. MEDLINE/PubMed, Embase, Scopus, Web of Science κ.ά.) και σχεδιάζεται έτσι ώστε να εντοπιστούν όσο το δυνατόν περισσότερες σχετικές μελέτες, χρησιμοποιώντας εκτεταμένα συνδυασμούς λέξεων-κλειδιών, θεματικών δεικτών (MeSH) και Boolean τελεστών. Ο ρόλος των εξειδικευμένων βιβλιοθηκονόμων και πληροφοριακών επιστημόνων κρίνεται κεντρικός αφού γνωρίζουν πως να επιλέγουν ειδικούς δείκτες αναζήτησης και να εφαρμόζουν αξιόπιστες τακτικές (π.χ. επικυρωμένα φίλτρα Cochrane για RCTs) βελτιστοποιώντας την ευαισθησία και την ακρίβεια των αποτελεσμάτων (Page et al., 2021).

Ως προς την επιλογή των μελετών η PRISMA ακολουθεί δύο στάδια. Κατά το πρώτο στάδιο ελέγχονται οι τίτλοι και οι περιλήψεις όλων των εγγραφών και αποκλείονται όσες μελέτες είναι προφανώς εκτός θέματος ή δεν πληρούν βασικά κριτήρια. Στη συνέχεια, εξετάζεται το πλήρες κείμενο των υπόλοιπων μελετών για να επιβεβαιωθεί αν πληρούν τα προκαθορισμένα κριτήρια ένταξης. Ολόκληρη η διαδικασία απεικονίζεται στο υποχρεωτικό Διάγραμμα Ροής PRISMA (PRISMA flow diagram) ώστε να είναι καταγεγραμμένες με διαφάνεια και σαφήνεια οι φάσεις εντοπισμού, αποκλεισμού και τελικής συμπερίληψης των μελετών (Moher et al., 2009; Page et al., 2021). Το Διάγραμμα Ροής συνοψίζει τις φάσεις:

- Identification (Εντοπισμός): καταγράφεται ο συνολικός αριθμός εγγραφών από όλες τις πηγές (βάσεις, καταλόγους, κλπ.).
- Screening (Προεπιλογή): αφαιρούνται διπλότυπες εγγραφές και ελέγχονται τίτλοι/περιλήψεις για πρώτο διαχωρισμό.
- Eligibility (Καταλληλότητα): Κάθε εγγραφή εξετάζεται πλήρως (πλήρες κείμενο) και αξιολογείται βάσει των κριτηρίων ένταξης/αποκλεισμού.
- Included (Τελική Ένταξη): καταγράφεται ο τελικός αριθμός και η περιγραφή των μελετών που πληρούν όλα τα κριτήρια και συμπεριλαμβάνονται στην μετα-ανάλυση.

Συνοπτικά, το Διάγραμμα Ροής παρουσιάζει με ακρίβεια τη διαδικασία από την αρχική συλλογή ως την τελική επιλογή των μελετών, καταγράφοντας παράλληλα και τους λόγους αποκλεισμού σε κάθε στάδιο. Έτσι λειτουργεί ως τεκμήριο επιστημονικής διαφάνειας αποκαλύπτοντας πώς ένα αρχικό μεγάλο δείγμα μελετών περιορίστηκε στο τελικό υποσύνολο και αποτυπώνει πλήρως τις ενδιάμεσες επιλογές του ερευνητή.

Στη συνέχεια, αξιολογείται συστηματικά η ποιότητα και ο κίνδυνος μεροληψίας (risk of bias) σε κάθε περιλαμβανόμενη μελέτη (Moher et al., 2009; Liberati et al., 2009; Page et al., 2021). Η διαδικασία αυτή αποτελεί αναπόσπαστο βήμα της PRISMA αφού διασφαλίζει ότι τα συμπεράσματα της ανασκόπησης δεν στηρίζονται σε αναξιόπιστα αποτελέσματα. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται καθιερωμένα εργαλεία αξιολόγησης όπως το Cochrane RoB 2 (συνιστώμενο εργαλείο για τυχαίοποιημένες ελεγχόμενες δοκιμές) ή το ROBINS-I που αξιολογεί τον κίνδυνο μεροληψίας σε μη-τυχαίες μελέτες. Κάθε εργαλείο καλύπτει

προκαθορισμένους τομείς μεροληψίας (π.χ. τη διαδικασία τυχαιοποίησης, την ολοκλήρωση της μελέτης, την αναφορά αποτελεσμάτων κ.ά.) και εκδίδει κρίσεις όπως “χαμηλή” ή “υψηλή” μεροληψία για κάθε τομέα. Με αυτόν τον τρόπο προκύπτει λεπτομερής αξιολόγηση της αξιοπιστίας κάθε αποτελέσματος.

Επιπλέον, οι ερευνητές εξετάζουν πιθανούς συστηματικούς παράγοντες στο σύνολο των μελετών (risk of bias across studies), όπως μεροληψία δημοσίευσης ή επιλεκτική αναφορά αποτελεσμάτων. Εργαλεία όπως έλεγχοι funnel plot ή στατιστικές δοκιμασίες ευαισθησίας (sensitivity analysis) χρησιμοποιούνται για την αναγνώριση τέτοιων σφαλμάτων. Τα ευρήματα της αξιολόγησης μεροληψίας απεικονίζονται συχνά γραφικά με ειδικά εργαλεία οπτικοποίησης. Για παράδειγμα, το RobVis παράγει «διαγράμματα σηματοφόρου» (traffic-light plots) και bar plots που δείχνουν τη συχνότητα των αποφάσεων μεροληψίας ανά τομέα. Τα γραφήματα αυτά αναδεικνύουν ποιες μελέτες ή παράμετροι θεωρήθηκαν περισσότερο επιρρεπείς σε σφάλμα και πόσο κάθε μελέτη επηρεάζει το συνολικό αποτέλεσμα.

Ύστερα από την αξιολόγηση της ποιότητας γίνεται εκτενής εξαγωγή των αποτελεσμάτων από τις επιλεγμένες μελέτες. Συγκεντρώνονται πληροφορίες όπως ο αριθμός συμμετεχόντων, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι παράμετροι και οι κύριοι δείκτες (π.χ. μέσες τιμές, διαφορές μέσων, ποσοστά) κάθε μελέτης. Τα δεδομένα παρουσιάζονται σε πίνακες και γραφήματα για σαφή σύγκριση. Όταν οι μελέτες είναι επαρκώς ομοιογενείς, διενεργείται μετα-ανάλυση όπου τα ατομικά αποτελέσματα σταθμίζονται με βάση το μέγεθος του δείγματος ή άλλους παράγοντες και προκύπτει ένα συνολικό εκτιμώμενο αποτέλεσμα. Συνήθως εμφανίζονται forest plots για τη γραφική απεικόνιση της συμβολής κάθε μελέτης στο τελικό αποτέλεσμα. Επίσης, πραγματοποιούνται δοκιμασίες ετερογένειας (π.χ. δείκτης I^2) και ευαισθησίας για να ελεγχθεί πόσο σταθερά παραμένουν τα συμπεράσματα κάτω από διαφορετικές μεθόδους ή υποσύνολα δεδομένων. Αντιθέτως, όταν υπάρχει σημαντική ετερογένεια μεταξύ μελετών (διαφορές σχεδίου, πληθυσμού κ.λπ.), προτιμάται ποιοτική σύνθεση, δηλαδή αφηγηματική σύνοψη και συγκριτική αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, αντί της ποσοτικής μετα-ανάλυσης.

Συνολικά, η εφαρμογή της μεθοδολογίας PRISMA διασφαλίζει ότι η συστηματική ανασκόπηση διεξάγεται ως αυστηρή, αναπαραγώγιμη διαδικασία. Η τήρηση όλων των ανωτέρω σταδίων, από τον προσεκτικό σχεδιασμό έως την καταγραφή κάθε βήματος και την πλήρη τεκμηρίωση της μεθόδου, ελαχιστοποιεί τη μεροληψία και ενισχύει την αξιοπιστία των συμπερασμάτων. Γι' αυτό, η PRISMA θεωρείται «χρυσός κανόνας» για τις συστηματικές ανασκοπήσεις και έχει υιοθετηθεί ως υποχρεωτικό πλαίσιο σε πολλά επιστημονικά περιοδικά και οργανισμούς (π.χ. Cochrane). Χάρη στις αρχές του, οι ανασκοπήσεις που ακολουθούν πιστά την PRISMA γίνονται πιο πλήρεις, διαφανείς και ισχυρές, διευκολύνοντας την ερμηνεία και εμπιστοσύνη στα τελικά ευρήματα.

2.2 Η μέθοδος της παρούσας βιβλιογραφικής επισκόπησης

Για την συστηματική αποτίμηση των ποσοτικών ευρημάτων των σύγχρονων μελετών της βιβλιογραφικής επισκόπησης με αντικείμενο την επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, εφαρμόστηκε η μέθοδος PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses), η οποία προσφέρει ένα διεθνώς αναγνωρισμένο πλαίσιο βιβλιογραφικής επισκόπησης και μετα-ανάλυσης. Η αναζήτηση των σχετικών εργασιών πραγματοποιήθηκε από την βάση Scopus, η οποία περιλαμβάνει μια πληθώρα άρθρων, βιβλίων, και κεφαλαίων βιβλίων σχετικών με το αντικείμενο της έρευνας και η οποία αναγνωρίζεται ως μία από τις πιο πλήρεις και αξιόπιστες πλατφόρμες επιστημονικής πληροφόρησης. Η διαδικασία αναζήτησης οργανώθηκε με την ακόλουθη μεθοδολογία. Τον Ιανουάριο του 2025 διαμορφώθηκε μια ειδικά σχεδιασμένη συμβολοσειρά αναζήτησης, η οποία βασίστηκε σε συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά που συνδέονται με την διαφθορά και τις

εισοδηματικές ανισότητες. Οι όροι που χρησιμοποιήθηκαν αφορούσαν παραλλαγές των εννοιών «εισοδηματική ανισότητα», «ανισότητες εισοδήματος» και «διανομή εισοδήματος», σε συνδυασμό με όρους όπως «διαφθορά», «ποιότητα θεσμών» και «δωροδοκία». Η επιλογή των όρων έγινε με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η μέγιστη δυνατή κάλυψη της σχετικής βιβλιογραφίας και να εντοπίζονται ερευνητικές εργασίες που εξετάζουν με ποσοτικά μέσα τη συσχέτιση διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων. Η πλήρης αλυσίδα αναζήτησης απεικονίζεται στον Πίνακα Π.Π.1.

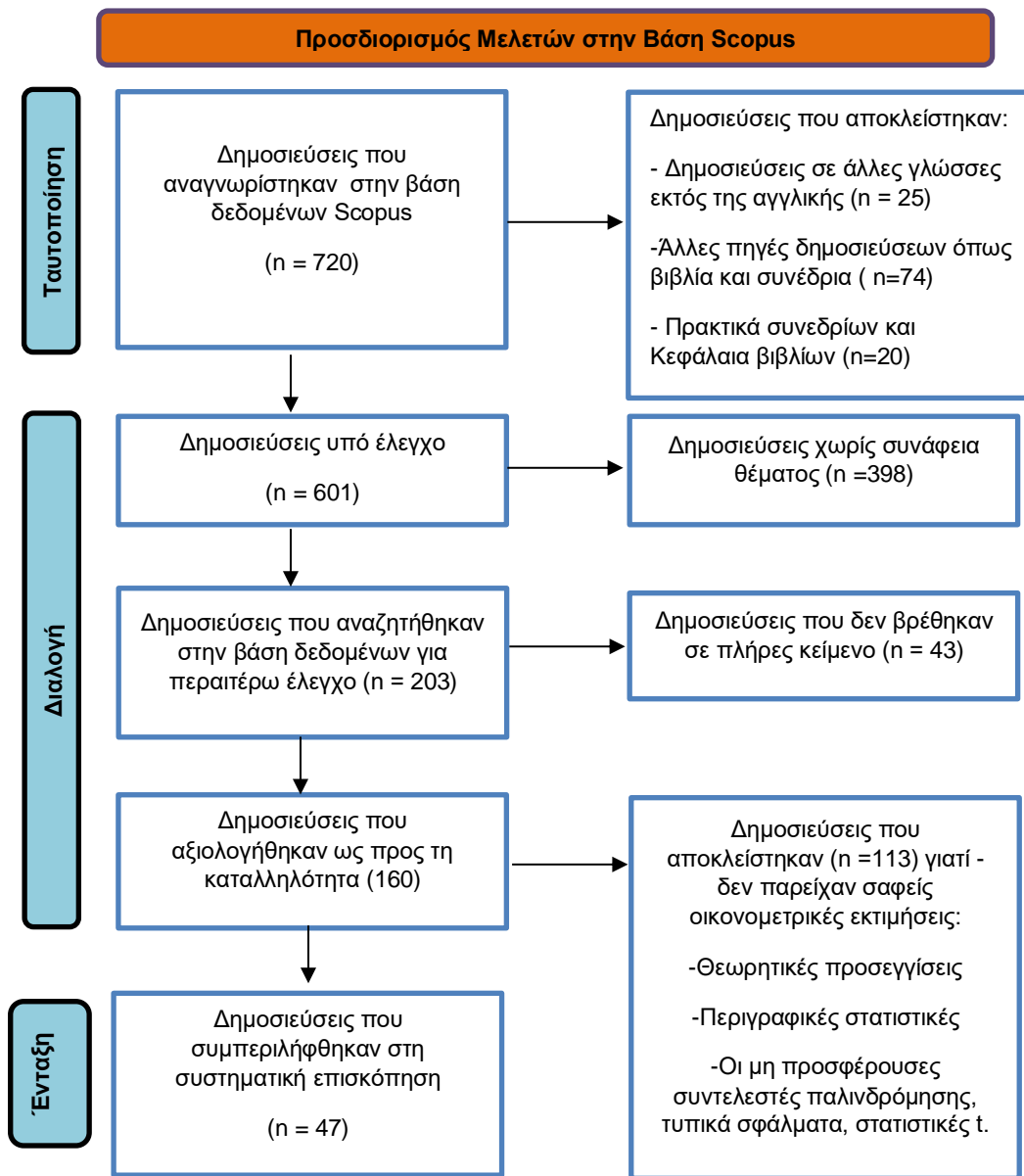
Πίνακα Π.Π.1: Αλυσίδα Αναζήτησης

Βάση Δεδομένων	Αλυσίδα Αναζήτησης
Scopus	TITLE-ABS-KEY ("incom* inequalit*" OR "inequalit* of incom*" OR "incom* of distrib*" OR "incom* distrib*" OR "incom* disparit*") AND TITLE-ABS-KEY ("institution* qualit*" OR "corrupt*" OR "corruptness*" OR "turpitu*" OR "depravat*" OR "transpar*" OR "bribe*" OR "hush money*" OR "suborna*" OR "venal*") AND PUBYEAR > 1965 AND PUBYEAR < 2025 AND (LIMIT-TO (LANGUAGE , "English")) AND (LIMIT-TO (SRCTYPE , "j") OR LIMIT-TO (SRCTYPE , "k")) AND (LIMIT-TO (DOCTYPE , "ar") OR LIMIT-TO (DOCTYPE , "re"))

Η ακριβής διαδικασία εντοπισμού, επιλογής, συμπερίληψης και ένταξης των μελετών στην παρούσα συστηματική επισκόπηση αποτυπώνεται στο Διάγραμμα Δ.Π.1., γνωστό και ως "διάγραμμα ροής PRISMA". Αρχικά, εφαρμόζοντας την αλυσίδα αναζήτησης στη βάση δεδομένων Scopus, εντοπίστηκαν 720 δημοσιεύσεις που είχαν δημοσιευθεί εντός του χρονικού πλαισίου 1966 - 2024 που είχαμε ορίσει. Στο πρώτο στάδιο, λόγω της τυπολογίας του εγγράφου, της γλώσσας συγγραφής, καθώς και της πηγής της δημοσίευσης αποκλείστηκαν 119 δημοσιεύσεις, εκ των οποίων 20 αφορούσαν πρακτικά συνεδρίων, κεφάλαια βιβλίων ή εκδοτικά σημειώματα, 74 είχαν ως πηγή δημοσίευσης βιβλία ή συνέδρια, ενώ 25 ήταν σε γλώσσα διαφορετική από την αγγλική. Μετά τον αποκλεισμό αυτών των δημοσιεύσεων, παρέμειναν 601 μελέτες για περαιτέρω αξιολόγηση. Κατόπιν οι 601 μελέτες ελέγχθηκαν περαιτέρω, με βάση τους τίτλους και τις περιλήψεις, ως προς την συνάφεια τους με το αντικείμενο της παρούσας επισκόπησης. Μέσα από αυτή την διαδικασία, 398 μελέτες κρίθηκαν ως μη συναφείς και αποκλείστηκαν. Οι εναπομένουσες 203 δημοσιεύσεις αναζητηθήκαν στη βάση Scopus και 43 εξ αυτών απορρίφθηκαν λόγω αδυναμίας εξασφάλισης του πλήρους κειμένου. Κατά αυτό τον τρόπο, στο τελικό στάδιο αξιολόγησης εξετάστηκαν 160 μελέτες. Με βάση τα προκαθορισμένα κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού και λαμβάνοντας υπόψη τους τίτλους, τις περιλήψεις καθώς και το κύριο περιεχόμενό τους (βλ. την ανάλυση διαδικασίας στον Πίνακα Π.Π.2) αποκλείστηκαν ακόμα 116 άρθρα, γιατί δεν αφορούσαν οικονομετρικές αναλύσεις, αλλά ήταν είτε θεωρητικές προσεγγίσεις είτε περιγραφικές στατιστικές αναλύσεις.

Εκτός από τα βασικά κριτήρια ένταξης, όπως η θεματική συνάφεια με το αντικείμενο της μελέτης, η χρονική περίοδος δημοσίευσης, ο τύπος του επιστημονικού εγγράφου, η πηγή της δημοσίευσης και η διαθεσιμότητα του πλήρους κειμένου, οι μελέτες που τελικά επιλέχθηκαν για να συμπεριληφθούν στην παρούσα επισκόπηση πληρούσαν ένα επιπλέον, πιο εξειδικευμένο κριτήριο το οποίο ήταν παροχή τεκμηριωμένων οικονομετρικών εκτιμήσεων, στις οποίες η εξαρτημένη μεταβλητή αφορούσε κάποιο αναγνωρισμένο μέτρο της εισοδηματικής ανισότητας.

Διάγραμμα Δ.Π.1: Διαδικασία ταυτοποίησης, διαλογής και επιλεξιμότητας

Πίνακας Π.Π.2: Κριτήρια Ένταξης και Αποκλεισμού

Κριτήριο	Επιλεξιμότητα	Αποκλεισμός
Έτος δημοσίευσης	1966 - 2024	μετά το 2024
Γλώσσα συγγραφής	Αγγλική	Μη Αγγλική
Τύπος εγγράφου	Άρθρο, βιβλιογραφική επισκόπηση	Κεφάλαιο βιβλίου, Βιβλίο Δημοσίευση σε πρακτικά συνεδρίου, σημειώματα κά
Πηγές Δημοσίευσης	Περιοδικό, Σειρές Βιβλίων	Βιβλία, Συνέδρια
Τύπος Εκτιμήσεων	Οικονομετρική εκτίμηση	Περιγραφικές στατιστικές και θεωρητικές προσεγγίσεις
Συνάρτηση Εισοδηματικής Ανισότητας	Ένα μέτρο εισοδηματική ανισότητας ως εξαρτημένη μεταβλητή και ένα μέτρο της διαφθοράς ως ανεξάρτητη μεταβλητή	Διαφθορά ως εξαρτημένη μεταβλητή και ένα μέτρο της εισοδηματικής ανισότητας ως ανεξάρτητη μεταβλητή Άλλες μορφές ανισότητας ως εξαρτημένη μεταβλητή (περιφερειακή κά) και διαφθορά ως ανεξάρτητη μεταβλητή
Προσφερόμενα Στατιστικά στοιχεία	Συντελεστές συσχέτισης και τυπικά σφάλματα ή στατιστικές t	Συντελεστές συσχέτισης χωρίς αναφορά σε τυπικά σφάλματα και στατιστικές t

Επιπλέον, βασική προϋπόθεση ήταν να περιλαμβάνεται στη συνάρτηση τουλάχιστον ένας δείκτης ή μέτρο της διαφθοράς ως ανεξάρτητη μεταβλητή, προκειμένου να μπορεί να εξεταστεί με επαρκή ακρίβεια η επίδρασή της στην διανομή του εισοδήματος. Μέσα από αυτή τη διαδικασία διαλογής 47 μελέτες πληρούσαν τελικά όλα τα κριτήρια ένταξης και ως εκ τούτου κρίθηκαν κατάλληλες για συμπεριληφθούν στην συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση (βλ. Πίνακα Π.Π.3).

Πίνακας Π.ΙΙ.3: Οι μελέτες του δείγματος

A/A	Αριθμός μελέτης	Ερευνητές
1	4	You & Khagram (2005)
2	7	Li et al. (2000)
3	13	Chong & Calderón (2000)
4	15	Perera & Lee (2013)
5	24	Gyimah-Brempong & de Camacho (2006)
6	31	Apergis et al., (2010)
7	32	Andres & Ramlogan-Dobson (2011)
8	50	Dincer & Gunalp (2012)
9	57	Policardo et al., (2019)
10	58	Batabyal & Chowdhury (2015)
11	64	Dobson & Ramlogan-Dobson (2010)
12	65	Dobson & Ramlogan-Dobson (2012a)
13	75	Adams & Klobodu (2016)
14	79	Kouadio & Gakpa (2022)
15	80	Kunawotor et al., (2020)
16	127	Keneck-Massil et al. (2021)
17	137	Dobson & Ramlogan-Dobson (2012b)
18	140	Ahmed et al., (2007)
19	144	Wong (2017)
20	148	Saha et al., (2021)
21	157	Policardo et al., (2019)
22	175	Pedauga et al. (2017)
23	187	Zandi et al., (2022)
24	205	Younsi et al., (2019)
25	218	Ofori et al., (2023)
26	219	Szczepaniak et al., (2022)
27	221	Gimba et al., (2021)
28	255	Ongo Nkoa & Song, (2022)
29	262	Berggren & Bjørnskov (2020)
30	267	Sánchez & Goda (2018)
31	270	Obadić et al., (2014)
32	316	Huang (2013)
33	350	Chan et al., (2020)
34	353	Nel (2020)
35	371	Yadav et al., (2020)
36	382	Khan & Naeem (2020)
37	409	Náplava (2020)
38	423	Jha & Kırşanlı (2024)
39	427	Rontos et al., (2024)
40	447	Bayar & Aytemiz (2019)
41	480	Göcen (2024)
42	506	Syadullah et al., (2019)
43	508	Reinecke & Schmerer (2018)
44	535	Jungo et al., (2024)
45	565	Aktaş (2022)
46	575	Takiyar & Chotia (2021)
47	583	Khosroabadi et al., (2015)

2.3 Η μέθοδος επιλογής και ανάλυσης των δεδομένων

Με βάση τις παραπάνω διαδικασίες αναγνώρισης, διαλογής και επιλεξιμότητας, οι τελικές 47 μελέτες που επιλέχθηκαν βασίζονται σε παραλλαγές του ακόλουθου γενικού οικονομετρικού μοντέλου:

$$\text{Gini}_{it} = \alpha + \beta_1 \text{Corruption}_{it} + \beta_2 \text{Xit} + \mu_i + \epsilon_{it}, \quad (1)$$

όπου Gini_{it} είναι η εξαρτημένη μεταβλητή που μετρά την εισοδηματική ανισότητα για τη χώρα i τη χρονιά t , η μεταβλητή Corruption_{it} είναι ο δείκτης διαφθοράς για τη χώρα i τη χρονιά t (όπως ο CPI ή κάποιος άλλος δείκτης/μέτρηση διαφθοράς), και Xit είναι ένα διάλυμα πρόσθετων ελεγχόμενων μεταβλητών που επηρεάζουν την ανισότητα. Οι όροι μ_i και ϵ_{it} αντιστοιχούν στα σταθερά χαρακτηριστικά ανά χώρα και στο σφάλμα του υποδείγματος αντίστοιχα. Για την ποσοτική ενοποίηση των εμπειρικών ευρημάτων χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της μετα-ανάλυσης, μέσω της οποίας υπολογίστηκε ο σταθμισμένος μέσος όρος του μεγέθους επίδρασης (weighted effect size). Ο υπολογισμός του βασίστηκε στον παρακάτω τύπο:

$$\bar{X}_w = (\sum_{i=1}^k w_i x_i) / (\sum_{i=1}^k w_i), \quad (2)$$

όπου x_i το αποτέλεσμα κάθε μελέτης και $w_i = 1/\sigma_i^2$ το αντίστροφο της διακύμανσής του. Η μετα-ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του Stata 15 και την εφαρμογή της μεθόδου τυχαίων επιδράσεων random-effects model. Στη συγκεκριμένη μέθοδο χρησιμοποιείται ο εκτιμητής DerSimonian-Laird, ο οποίος επιτρέπει τη γενίκευση των ευρημάτων πέρα από τις επιλεγμένες μελέτες λαμβάνοντας υπόψη την ενδογενή μεταβλητότητα ανάμεσα στα δείγματα. Η ετερογένεια ανάμεσα στις επιμέρους εκτιμήσεις αξιολογήθηκε με δύο βασικά εργαλεία: το στατιστικό Q του Cochran και τον δείκτη I^2 . Ο τελευταίος ποσοτικοποιεί το ποσοστό της συνολικής μεταβλητότητας που δεν αποδίδεται σε τυχαίο σφάλμα δειγματοληψίας. Τιμές $I^2 > 50\%$ ερμηνεύονται ως ένδειξη σημαντικής ετερογένειας και ενισχύουν την καταλληλότητα επιλογής ενός μοντέλου τυχαίων επιδράσεων. Για τον έλεγχο της πιθανής μεροληψίας δημοσίευσης (publication bias), εφαρμόστηκε τόσο οπτικός έλεγχος μέσω διαγράμματος funnel plot, όσο και στατιστικός έλεγχος με τη δοκιμή του Egger. Η παρουσία ασυμμετρίας στο διάγραμμα ή στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα στη δοκιμή Egger υποδηλώνουν ενδεχόμενη υπεραντιπροσώπηση θετικών ή στατιστικά σημαντικών αποτελεσμάτων.

Σε περιπτώσεις όπου εντοπίστηκε τέτοια πιθανότητα μεροληψίας, εφαρμόστηκε η διορθωτική τεχνική Trim and Fill (Duval and Tweedie), με στόχο την εκτίμηση ενός προσαρμοσμένου μέσου μεγέθους επίδρασης που λαμβάνει υπόψη τις εν δυνάμει «κρυφές» ή μη δημοσιευμένες μελέτες. Όλες οι αναλύσεις υλοποιήθηκαν στο λογισμικό Stata 15, με χρήση των εντολών metan, metabias και metatrim.

2.4 Δείκτες Μέτρησης Διαφθοράς

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας ταξινομήθηκαν οι δείκτες διαφθοράς που χρησιμοποιούν οι 47 μελέτες του δείγματος, με σκοπό την αποτίμηση των διαφορετικών μορφών διαφθοράς και τον περιορισμό της μεθοδολογικής ετερογένειας. Οι δείκτες διαφθοράς που χρησιμοποιούνται μπορούν να καταταχθούν σε τέσσερις βασικές κατηγορίες ανάλογα με τη φύση της διαφθοράς που αποτυπώνουν: α) γενικευμένη θεσμική διαφθορά, β) πολιτική διαφθορά, γ) μικροδιαφθορά (διοικητική) και δ) καταγεγραμμένη ή ανιχνεύσιμη διαφθορά βάσει περιστατικών.

Η γενικευμένη θεσμική διαφθορά αποτυπώνεται κυρίως με τον δείκτη Control of Corruption των World Governance Indicators (WGI), ο οποίος εκτιμά το κατά πόσο η δημόσια εξουσία ασκείται για ίδιον όφελος, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη μικροδιαφθορά όσο και τη θεσμική διαφθορά. Ο δείκτης κυμαίνεται από -2,5 έως +2,5 και διατίθεται από το 1996

και μετά, βασιζόμενος σε 14 έως 25 πηγές ανά έτος. Παράλληλα, χρησιμοποιείται ευρέως και ο Corruption Perceptions Index (CPI) της Transparency International, ο οποίος αποτυπώνει τις αντιλήψεις επιχειρηματιών και ειδικών για τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα. Ο CPI κυμαίνεται από το 0 (υψηλή διαφθορά) έως το 100 (χαμηλή διαφθορά) και δημοσιεύεται ετησίως από το 1995. Και οι δύο δείκτες είναι ευρέως διαδεδομένοι λόγω της γεωγραφικής και διαχρονικής τους κάλυψης.

Η πολιτική διαφθορά καταγράφεται κυρίως μέσω του δείκτη ICRG (International Country Risk Guide), ο οποίος εστιάζει στην κατάχρηση εξουσίας από πολιτικά πρόσωπα και στις πελατειακές σχέσεις. Ο δείκτης αυτός κυμαίνεται από το 0 έως το 6, με υψηλότερες τιμές να υποδηλώνουν χαμηλότερα επίπεδα διαφθοράς και παρέχεται σε μακρά σειρά δεδομένων από το 1984. Η έμφαση που δίνει στη σταθερότητα της διακυβέρνησης τον καθιστά κατάλληλο για τη μέτρηση της διαπλοκής και πολιτικών προνομίων, αν και ορισμένες φορές συγχέεται με την θεσμική διαφθορά.

Η μικροδιαφθορά, που αφορά την καθημερινή επαφή των πολιτών με τη δημόσια διοίκηση, καταγράφεται μέσω εμπειρικών δεικτών όπως ο Bribery Incidence Index, ο οποίος βασίζεται σε ποσοστά πληθυσμού ή επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι προχώρησαν σε δωροδοκία. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται κυρίως από έρευνες πεδίου όπως οι Afrobarometer, Enterprise Surveys ή World Values Survey. Αν και προσφέρουν άμεση καταγραφή της πραγματικότητας, παρουσιάζουν περιορισμούς στη διαχρονική συγκρισιμότητα και πιθανότητα υποδήλωσης λόγω κοινωνικής επιθυμητότητας.

Τέλος, η καταγεγραμμένη διαφθορά βάσει περιστατικών μετριέται σε μελέτες που χρησιμοποιούν δεδομένα από επίσημες δικαστικές στατιστικές, όπως ο αριθμός καταδικαστικών αποφάσεων για διαφθορά. Ενδεικτικά, στις Ηνωμένες Πολιτείες ο δείκτης CRIMES βασίζεται στον αριθμό ετήσιων καταδικών για εγκλήματα διαφθοράς σε κάθε Πολιτεία. Ο δείκτης αυτός θεωρείται αντικειμενικός, ωστόσο επηρεάζεται από το θεσμικό πλαίσιο δίωξης και από τη διαφορετική ένταση ανίχνευσης και ποινικής αντιμετώπισης του φαινομένου ανά περιοχή. Η παραπάνω κατηγοριοποίηση των δεικτών επιτρέπει την ανάλυση της σχέσης διαφθοράς-ανισότητας ανά μορφή διαφθοράς, βελτιώνοντας τη συγκρισιμότητα μεταξύ των μελετών και συμβάλλοντας στη χαρτογράφηση της επίδρασης της διαφθοράς ανάλογα με τον χαρακτήρα και το επίπεδο άσκησής της.

Οι έρευνες του δείγματος εμφανίζουν μια προτίμηση σε δείκτες διαφθοράς που βασίζονται στην αντίληψη και στην θεσμική αξιολόγηση. Ο πιο διαδεδομένος δείκτης που χρησιμοποιείται στο 40,4% των μελετών είναι ο CPI (Corruption Perceptions Index) της Transparency International. Ακολουθεί ο δείκτης CCI (Control of Corruption Index) με 26,9% συμμετοχή, ο οποίος συνδέεται με την Παγκόσμια Διακυβέρνηση και δίνει έμφαση στον έλεγχο της διαφθοράς μέσω θεσμών. Ο ICRG χρησιμοποιείται επίσης από το 21,2% των μελετών και σε ένα μικρότερο ποσοστό οι δείκτες Bribery/BERI και CRIMES, οι οποίοι αποτυπώνουν πιο άμεσα την εμπειρική και διοικητική διάσταση της διαφθοράς. Ο δείκτης της δικαστικής διαφθοράς του V-Dem, αν και χρησιμοποιείται περιορισμένα, προσθέτει μια θεσμικά πιο εξειδικευμένη οπτική.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για λόγους ερμηνευτικής συνέπειας, έχει πραγματοποιηθεί προσαρμογή στην κατεύθυνση των δεικτών διαφθοράς, έτσι ώστε σε όλες τις περιπτώσεις μια θετική τιμή του συντελεστή παλινδρόμησης β να υποδηλώνει ότι η διαφθορά συνδέεται με αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ενώ μια αρνητική τιμή να υποδηλώνει μείωση. Η μετατροπή αυτή διασφαλίζει τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων, ανεξαρτήτως του πλαισίου μέτρησης ή της αρχικής κλίμακας του κάθε δείκτη διαφθοράς.

Κεφάλαιο Τρίτο

Εμπειρικά Ευρήματα

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της μετα-ανάλυσης που αφορούν τόσο την γενική επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, όσο και τις επιμέρους επιδράσεις κάθε τύπου αυτής. Η παρουσίαση των ευρημάτων οργανώνεται σε δύο επιμέρους ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται η συνολική εκτίμηση της επίδρασης της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, όπως αυτή προκύπτει από τη συγκεντρωτική ανάλυση των εμπειρικών μελετών του δείγματος. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζονται αναλυτικότερα οι διαφοροποιήσεις της επίδρασης ανάλογα με τη μορφή της διαφθοράς (π.χ. θεσμική, πολιτική, μικροδιαφθορά) και τον δείκτη μέτρησης που χρησιμοποιείται. Η ανάλυση επεκτείνεται επίσης στη διερεύνηση ενδεχόμενων διαφορών μεταξύ ομάδων χωρών, τόσο με βάση το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης (χώρες χαμηλού, μεσαίου και υψηλού εισοδήματος), όσο και βάσει γεωγραφικής κατανομής. Η αποτίμηση της επίδρασης γίνεται με βάση τις οικονομετρικές εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στις 47 μελέτες του τελικού δείγματος και αξιοποιεί σταθμισμένα μέσα μεγέθη επίδρασης (weighted effect sizes), σύμφωνα με τη μεθοδολογία της μετα-ανάλυσης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην καταγραφή των ετερογενειών που εντοπίζονται στις εμπειρικές εκτιμήσεις, καθώς και στη συμβολή των επιμέρους μορφών διαφθοράς στη μεταβολή του επιπέδου ανισότητας εντός και μεταξύ χωρών. Τα ευρήματα παρουσιάζονται σταδιακά, αρχικά σε συγκεντρωτική μορφή και στη συνέχεια αναλυτικά, ώστε να αναδειχθούν οι διαφοροποιήσεις που προκύπτουν σε σχέση με το θεσμικό πλαίσιο, το είδος της οικονομίας και τη γεωγραφική θέση των χωρών. Επιπλέον, εξετάζεται η ύπαρξη ενδείξεων για μη γραμμικότητα ή όρια κατωφλίου στη σχέση διαφθοράς-ανισότητας, όπως έχουν υποτεθεί σε επιλεγμένες θεωρητικές και εμπειρικές εργασίες.

3.1 Το προφίλ των ερευνών του δείγματος

Στην παρούσα βιβλιογραφική επισκόπηση και μετα-ανάλυση μελετήθηκαν 47 εργασίες που είχαν δημοσιευτεί στην βάση SCOPUS κατά την περίοδο 2000-2024. Σχεδόν οι μισές από αυτές, το 44,2% του συνόλου, μελετούν την επίδραση της διαφθοράς στην διανομή του εισοδήματος χρησιμοποιώντας δεδομένα προερχόμενα από οικονομίες διαφορετικών μεταξύ τους επιπέδων ανάπτυξης, ενώ το 34,6% διερευνά οικονομετρικά την ίδια σχέση αντλώντας δεδομένα από οικονομίες μεσαίου επιπέδου ανάπτυξης και μόλις το 17,3% από χώρες υψηλού επιπέδου ανάπτυξης. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι χώρες χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης υποεκπροσωπούνται στο δείγμα μας, καθώς υπάρχουν μόνο δύο μελέτες (3,8%), γεγονός που αναδεικνύει ένα σημαντικό ερευνητικό κενό για αυτήν την κατηγορία χωρών.

Αναφορικά με το χρονικό εύρος των δεδομένων που χρησιμοποιούν η χρονική τους κάλυψη εκτείνεται από τη δεκαετία του 1960 έως το 2021. Ωστόσο, η πλειονότητα των ερευνών εστιάζει σε περιόδους μετά τη δεκαετία του 1990, γεγονός που αποδίδεται στη σταδιακή θεσμική καθιέρωση διεθνώς αναγνωρισμένων δεικτών μέτρησης της διαφθοράς και στη βελτίωση της διαθεσιμότητας συγκρίσιμων δεδομένων. Οι περισσότερες εργασίες αξιοποιούν διαχρονικά διαστρωματικά δεδομένα, ενώ περιορισμένος αριθμός εφαρμόζει διατομεακά δεδομένα ή χρονολογικές σειρές.

Η μεθοδολογική προσέγγιση των μελετών ποικίλλει, αντανακλώντας τη θεωρητική και εμπειρική πολυπλοκότητα του θέματος. Οι πιο διαδεδομένες τεχνικές είναι η γραμμική παλινδρόμηση (OLS) και τα μοντέλα σταθερών/τυχαίων επιδράσεων. Σε πολλές περιπτώσεις, για την αντιμετώπιση προβλημάτων ενδογένειας, εφαρμόζονται μέθοδοι δύο σταδίων (2SLS) και IV-εκτιμητές. Ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η χρήση της γενικευμένης μεθόδου ροπών

(GMM), κυρίως στις δυναμικές panel εκτιμήσεις. Ορισμένες μελέτες εξετάζουν τη μακροχρόνια σχέση ισορροπίας μέσω τεχνικών συνολοκλήρωσης ή μοντέλων ARDL, ενώ λιγότερες εφαρμόζουν ανάλυση αιτιότητας ή μη γραμμικά μοντέλα κατωφλίου.

Ως προς τη γεωγραφική κατανομή, ολιγάριθμες είναι οι μελέτες του δείγματος που εστιάζουν αποκλειστικά σε αναπτυγμένες χώρες, όπως η Ευρώπη και οι ΗΠΑ, καθώς και σε χώρες με χαμηλό εισόδημα. Αντιθέτως υπάρχει μια σαφής εστίαση σε χώρες μικτών γεωγραφικών περιοχών (20 μελέτες ή 40,8% του συνόλου). Αυτό δείχνει ότι μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας προτιμά ευρύτερα γεωγραφικά πλαίσια, συγκεντρώνοντας δεδομένα από διαφορετικές ηπείρους. Στο δείγμα των ερευνών μας, οι ασιατικές και αφρικανικές χώρες αντιπροσωπεύονται σχετικά ικανοποιητικά, με 10 μελέτες η καθεμία, που αντιστοιχεί σε ένα ποσοστό 20,4% του συνόλου. Αυτό αποτελεί ένδειξη του αυξημένου ενδιαφέροντος για τις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες. Αντίθετα, η Λατινική Αμερική εκπροσωπείται με μόλις 5 μελέτες (10,2%), ενώ για την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχουν μόλις 2 μελέτες για την καθεμία (4,1%).

Όσον αφορά τους δείκτες εισοδηματικών ανισοτήτων, η πλειοψηφία των ερευνών δείχνει έντονη προτίμηση στον δείκτη Gini, ενώ, άλλοι δείκτες όπως ο Palma Ratio, ο Atkinson και τα μερίδια εισοδήματος (άνω και κάτω ποσοστιαίων ομάδων) χρησιμοποιούνται λιγότερο συχνά.

3.2 Οι επιπτώσεις της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες

Ο Πίνακας Π.ΙΙΙ.1 αποτυπώνει τη συστηματοποίηση των ευρημάτων των 47 μελετών του δείγματος ως προς τη γραμμική σχέση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων. Η ανάλυση των επιμέρους κατηγοριών δείχνει ότι η πλειοψηφία των μελετών του δείγματος (53,2%) δεν καταγράφει θετική συσχέτιση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων: το 36,2% των μελετών εντοπίζει αρνητική σχέση ($\beta = -0,002$) και ένα επιπλέον 17% παρουσιάζει μη στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα. Θετική και στατιστικά σημαντική συσχέτιση αναδεικνύεται στο 46,8% των περιπτώσεων, με έναν ήπιο σταθμισμένο μέσο συντελεστή ($\beta = 0,010$), ο οποίος δείχνει ότι η διαφθορά σε αυτές τις μελέτες συνδέεται με αύξηση των ανισοτήτων. Παρά το γεγονός ότι η θετική συσχέτιση εμφανίζεται πιο συχνά, η συνολική εκτίμηση της μετα-ανάλυσης προκύπτει αρνητική ($\beta = -0,603$), υποδηλώνοντας ότι η διαφθορά, με βάση τα σταθμισμένα ευρήματα του συνόλου των μελετών του δείγματος, συνδέεται τελικά με μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Σύμφωνα με το τελικό αυτό πόρισμα, το οποίο δεν διαμορφώνεται μόνο από τον αριθμό των μελετών, αλλά και από την ένταση, την ακρίβεια και τη στατιστική αξιοπιστία των επιμέρους ευρημάτων, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται η πρώτη μας ερευνητική υπόθεση (H1) σύμφωνα με την οποία η διαφθορά, συνολικά, οδηγεί σε αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας στο εσωτερικό των χωρών.

Ο Πίνακας Π.ΙΙΙ.2 αποτυπώνει τη σχέση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης των χωρών που περιλαμβάνονται στις επιμέρους μελέτες. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι στις χώρες υψηλού και μεσαίου επιπέδου ανάπτυξης η διαφθορά σχετίζεται με αύξηση των ανισοτήτων, με θετικούς και στατιστικά σημαντικούς σταθμισμένους συντελεστές ($\beta = 3,698$ και $\beta = 0,034$ αντίστοιχα). Αντίθετα, στις χώρες χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης παρατηρείται αρνητική συσχέτιση ($\beta = -0,024$), υποδεικνύοντας ότι σε αυτό το υποσύνολο χωρών η διαφθορά ενδέχεται να σχετίζεται με μείωση των ανισοτήτων. Ωστόσο, η κατηγορία των χωρών χαμηλού εισοδήματος περιλαμβάνει μόλις δύο μελέτες (3,8%), γεγονός που δεν επιτρέπει ασφαλή ή γενικεύσιμα συμπεράσματα. Τέλος, η κατηγορία χωρών μικτού επιπέδου ανάπτυξης, που περιλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό των μελετών (44,2%), εμφανίζει και τη μεγαλύτερη αρνητική συσχέτιση ($\beta = -0,603$), γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά και το συνολικό αποτέλεσμα της μετα-ανάλυσης.

Πίνακας Π.ΙΙΙ.1: Η σχέση μεταξύ της Διαφθοράς και των Εισοδηματικών Ανισοτήτων

Γραμμική Σχέση	Αριθμός Μελετών	Ποσοστιαία Συμμετοχή Μελετών	Έρευνες	Σταθμισμένος Μέσος Συντελεστής Παλινδρόμησης (β)	Σταθμισμένο Τυπικό Σφάλμα (SE)	t-Statistic	p-Value (2-tailed)	Επίπεδο Σημαντικότητας	Κάτω όριο β	Πάνω όριο β
Θετική	22	46,8	4, 24, 31, 50, 58, 79, 80, 144, 157, 175, 218, 219, 221, 270, 350, 353, 409, 423, 447, 480, 565, 583	0,010	0,000	30,715	0,00	***	0,00900	0,01022
Αρνητική	17	36,2	32, 64, 65, 75, 127, 137, 187, 205, 255, 262, 267, 316, 371, 382, 508, 535, 575	-0,002	0,000	-4,064	0,00	***	-0,00252	-0,00088
Ουδέτερη - Μη στατιστικά σημαντική	8	17,0	7, 13, 15, 57, 140, 148, 427, 506	0,005	0,012	0,418	0,68	n.s.	-0,01782	0,02749
Σύνολο	47	100,0		-0,603	0,000	- 1044098,571	0,00	***	-0,60275	-0,60275

Πίνακας Π.ΙΙΙ.2: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Επίπεδο Ανάπτυξης

Επίπεδο Ανάπτυξης	Αριθμός Μελετών	Ποσοστιαία Συμμετοχή Μελετών	Έρευνες	Σταθμισμένος Μέσος Συντελεστής Παλινδρόμησης (β)	Σταθμισμένο Τυπικό Σφάλμα (SE)	t-Statistic	p-Value (2-tailed)	Επίπεδο Σημαντικότητας	Κάτω όριο β	Πάνω όριο β
Χώρες Υψηλού Επιπέδου Ανάπτυξης	9	17,3	31, 50, 58, 127, 137, 270, 316, 427, 565	3,698	0,002	2066,196	0,00	***	3,69485	3,70187
Χώρες Μεσαίου Επιπέδου Ανάπτυξης	18	34,6	5, 58, 64, 79, 127, 187, 205, 218, 219, 221, 255, 316, 350, 371, 382, 427, 535, 575	0,034	0,005	7,222	0,00	***	0,02491	0,04347
Χώρες Χαμηλού Επιπέδου Ανάπτυξης	2	3,8	75, 58	-0,024	0,002	-13,315	0,00	***	-0,02807	-0,02087
Χώρες Μικτού Επιπέδου Ανάπτυξης	23	44,2	4, 7, 13, 24, 32, 57, 65, 127, 137, 140, 144, 148, 157, 175, 262, 267, 353, 409, 423, 427, 480, 506, 508, 583	-0,603	0,000	-1044113,419	0,00	***	-0,60277	-0,60277
Σύνολο	52	100,0		-0,603	0,000	-1044101,393	0,00	***	-0,60276	-0,60275

Οι μεγάλες αποκλίσεις στις τιμές των συντελεστών ανά κατηγορία χωρών αναδεικνύουν τη σημασία του πλαισίου κάθε χώρας, αλλά και ως ένα βαθμό τη στατιστική ασυμμετρία στην εκπροσώπηση διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης στο δείγμα. Με βάση τα ανωτέρω ευρήματα, φαίνεται να επαληθεύονται η δεύτερη υπόθεση της παρούσας διπλωματικής εργασίας (H2) σύμφωνα με την οποία η διαφθορά στις ανεπτυγμένες οικονομίες αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες (H2) και να μην επαληθεύεται η υπόθεση ότι στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, η διαφθορά μπορεί να λειτουργεί ως ένας άτυπος μηχανισμός αναδιανομής συμβάλλοντας στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων (H3).

Ο Πίνακας Π.ΙΙΙ.3 παρουσιάζει τη σχέση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων με βάση τη γεωγραφική περιοχή, όπως αυτή προκύπτει από τη μετα-ανάλυση 49 μελετών. Παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση στην κατεύθυνση και την ένταση της σχέσης, ανάλογα με την περιοχή. Στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι σταθμισμένοι συντελεστές παλινδρόμησης είναι θετικοί και στατιστικά σημαντικοί ($\beta = 4,370$ για την Ευρώπη και $\beta = 0,034$ για τις ΗΠΑ), γεγονός που δείχνει ότι σε αυτές τις περιοχές η αύξηση της διαφθοράς σχετίζεται με αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Ιδιαίτερα στην Ευρώπη, η τιμή του συντελεστή είναι εξαιρετικά υψηλή. Στις ασιατικές χώρες και στις αφρικανικές χώρες, η θετική σχέση παραμένει αλλά με χαμηλότερη ένταση. Ειδικά στην Αφρική ($\beta = 0,054$), η διαφθορά φαίνεται να συνδέεται πιο ξεκάθαρα με την ενίσχυση των ανισοτήτων, ίσως λόγω ασθενέστερων θεσμών και περιορισμένης πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά. Αντίθετα, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής παρουσιάζουν ένα αξιοσημείωτο αρνητικό αποτέλεσμα ($\beta = -1,036$), το οποίο υποδηλώνει ότι η αύξηση της διαφθοράς συνδέεται με μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, όπως άλλωστε έχει διαπιστωθεί και από προηγούμενες έρευνες. Τέλος, οι χώρες από "μικτές γεωγραφικές περιοχές", που συγκεντρώνουν και το μεγαλύτερο ποσοστό των μελετών (40,8%), εμφανίζουν έναν έντονα αρνητικό σταθμισμένο συντελεστή ($\beta = -0,603$), ο οποίος ταυτίζεται με τον συνολικό μέσο όρο του δείγματος.

Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι, όταν δεν περιορίζεται η ανάλυση σε συγκεκριμένη περιοχή, η διαφθορά εμφανίζεται να σχετίζεται αρνητικά με τις εισοδηματικές ανισότητες, πιθανόν λόγω της ενσωμάτωσης ετερογενών δεδομένων από πολλές περιοχές με αντίρροπες επιδράσεις. Συνολικά, πάντως, από τα ευρήματα μας αναδεικνύεται ότι η γεωγραφική περιοχή επηρεάζει ουσιαστικά το μέγεθος και την κατεύθυνση της επίδρασης της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες. Η ερμηνεία των ευρημάτων απαιτεί, ωστόσο, προσοχή, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις το πλήθος των μελετών είναι περιορισμένο και ενδέχεται να επηρεάζει την αξιοπιστία των ευρημάτων.

Στο Πίνακα Π.ΙΙΙ.4 παρουσιάζεται η επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, ομαδοποιώντας τα αποτελέσματα ανά δείκτη διαφθοράς που χρησιμοποιήθηκε στις επιμέρους μελέτες. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι για λόγους ερμηνευτικής συνέπειας, έχει πραγματοποιηθεί προσαρμογή στην κατεύθυνση των δεικτών διαφθοράς, έτσι ώστε σε όλες τις περιπτώσεις μια θετική τιμή του συντελεστή παλινδρόμησης β να υποδηλώνει ότι η διαφθορά συνδέεται με αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ενώ μια αρνητική τιμή να υποδηλώνει μείωση. Η μετατροπή αυτή διασφαλίζει τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων, ανεξαρτήτως του πλαισίου μέτρησης ή της αρχικής κλίμακας του κάθε δείκτη διαφθοράς.

Παρόλο που η ανάλυση των αποτελεσμάτων αναδεικνύει ότι ο τρόπος μέτρησης της διαφθοράς διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των ευρημάτων, η πλειονότητα των δεικτών διαφθοράς παρουσιάζει θετικούς και στατιστικά σημαντικούς συντελεστές παλινδρόμησης, υποδηλώνοντας ότι η αύξηση της διαφθοράς συνδέεται με ενίσχυση των ανισοτήτων στη διανομή του εισοδήματος.

Πίνακας Π.ΙΙΙ.3: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Γεωγραφική Περιοχή

Γεωγραφικές περιοχές	Αριθμός Μελετών	Ποσοστιαία Συμμετοχή Μελετών	Έρευνες	Σταθμισμένος Μέσος Συντελεστής Παλινδρόμησης (β)	Σταθμισμένο Τυπικό Σφάλμα (SE)	t-Statistic	p-Value (2-tailed)	Επίπεδο Σημαντικότητας	Κάτω όριο β	Πάνω όριο β
Ευρώπη	2	4,1	270, 565	4,370	0,002	2243,852	0,00	***	4,36571	4,37335
ΗΠΑ	2	4,1	31, 50	0,034	0,005	7,222	0,00	***	0,02491	0,04347
Ασιατικές χώρες	10	20,4	15, 144, 148, 187, 219, 316, 350, 506, 575, 583	0,004	0,000	14,511	0,00	***	0,00388	0,00510
Χώρες της Λατινικής Αμερικής	5	10,2	32, 64, 144, 175, 447	-1,036	0,003	-302,521	0,00	***	-1,04270	-1,02927
Αφρικανικές Χώρες	10	20,4	75, 79, 80, 205, 218, 221, 255, 371, 423, 535	0,054	0,000	393,105	0,00	***	0,05331	0,05385
Μικτές γεωγραφικές περιοχές	20	40,8	4, 7, 13, 24, 57, 58, 65, 127, 137, 140, 157, 262, 267, 353, 382, 409, 427, 480, 508, 583	-0,603	0,000	-1044115,0	0,00	***	-0,60277	-0,60277
Σύνολο	49	100,0		-0,603	0,000	-1044101,4	0,00	***	-0,60276	-0,60275

Πίνακας Π.ΙΙΙ.4: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Δείκτη Διαφθοράς

Δείκτες Διαφθοράς	Αριθμός Μελετών	Ποσοστιαία Συμμετοχή Μελετών	Έρευνες	Σταθμισμένος Μέσος Συντελεστής Παλινδρόμησης (β)	Σταθμισμένο Τυπικό Σφάλμα (SE)	t-Statistic	p-Value (2-tailed)	Επίπεδο Σημαντικότητας	Κάτω όριο β	Πάνω όριο β
Bribery / BERI	2	3,8	13, 353	0,009	0,003	3,349	0,00	***	0,00368	0,01410
CCI	14	26,9	4, 80, 175, 205, 218, 219, 255, 371, 382, 409, 423, 447, 535, 583	0,001	0,000	4,0	0,00	***	0,00026	0,00078
CPI	21	40,4	24, 57, 58, 65, 127, 137, 140, 144, 157, 175, 187, 221, 267, 270, 316, 350, 427, 480, 506, 508, 575	-0,603	0,000	-1044112,7	0,00	***	-0,60277	-0,60277
CRIMES	2	3,8	31, 50	0,0381	0,005	8,0	0,00	***	0,02879	0,04735
ICRG	11	21,2	7, 13, 15, 32, 64, 65, 75, 79, 137, 148, 565	0,895	0,001	913,075	0,00	***	0,89263	0,89647
V-Dem index, judicial Corruption	2	3,8	127, 262	-0,255	0,035	-7,309	0,00	***	-0,32389	-0,18691
Σύνολο	52	100,0		-0,603	0,000	-1044101,4	0,00	***	-0,60276	-0,60275

Συγκεκριμένα, οι δείκτες Business Environment Risk Intelligence (BERI) και Bribery Indicator, οι οποίοι αξιολογούν το επιχειρηματικό περιβάλλον και εκτιμούν την δωροδοκία και την διοικητική διαφθορά στις χώρες, εμφανίζουν θετική και σημαντική συσχέτιση ($\beta = 0,009$, $p < 0,001$). Παρά το μικρό πλήθος μελετών η διοικητική διαφθορά φαίνεται να αυξάνει τις ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος.

Ο δείκτης Corruption Control Index της Παγκόσμιας Τράπεζας (CCI), ο οποίος μετρά την ικανότητα ενός κράτους να ελέγχει τη διαφθορά, έχει επίσης θετική και ιδιαίτερα στατιστικά ισχυρή επίδραση ($\beta = 0,001$, $p < 0,001$), υποδεικνύοντας ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ικανότητα του κράτους να ελέγχει τη διαφθορά τόσο μικρότερες είναι οι ανισότητες. Το συγκεκριμένο εύρημα ενισχύει την υπόθεση ότι οι χώρες με χαμηλό θεσμικό έλεγχο εμφανίζουν υψηλότερες εισοδηματικές ανισότητες.

Αν και το απόλυτο μέγεθος του συντελεστή είναι μικρό, η συνέπεια στα ευρήματα και η χαμηλή διακύμανση ενισχύουν την αξιοπιστία του συμπεράσματος ότι η αυξημένη διαφθορά συσχετίζεται με υψηλότερες ανισότητες. Παρόμοια εικόνα προκύπτει και από τον δείκτη που σχετίζεται με καταγεγραμμένα περιστατικά διαφθοράς (CRIMES), ο οποίος δείχνει επίσης θετική και ισχυρά σημαντική σχέση ($\beta = 0,0381$, $p < 0,001$), υποδηλώνοντας ότι όπου παρατηρείται περισσότερη ποινικά καταγεγραμμένη διαφθορά, εντοπίζονται και υψηλότερες ανισότητες, ενδεχομένως λόγω θεσμικής αδυναμίας και επιλεκτικής εφαρμογής του νόμου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τον ισχυρότερο θετικό συντελεστή ($\beta = 0,895$, $p < 0,001$) παρουσιάζει ο δείκτης International Country Risk Guide – Corruption Index (ICRG), ο οποίος επικεντρώνεται στον κίνδυνο διαφθοράς στο επενδυτικό περιβάλλον. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι η διαφθορά που σχετίζεται με θεσμική αβεβαιότητα και μη προσβασιμότητα σε δημόσιους πόρους ευνοεί τις ανισότητες μέσω άνισης πληροφόρησης και επιλεκτικής εύνοιας. Η διαφθορά ως παράγοντας αβεβαιότητας και αδιαφάνειας ενισχύει σημαντικά την ανισότητα, ενδεχομένως μέσω της άνισης κατανομής των προσβάσεων και των προνομίων στην αγορά.

Εξάιρεση στην παραπάνω εικόνα αποτελεί ο δείκτης Corruption Perceptions Index (CPI) της Διεθνούς Διαφάνειας (Transparency International), ο πιο γνωστός παγκόσμιος δείκτης αντίληψης της διαφθοράς στον δημόσιο τομέα, βάσει ερευνών ειδικών και επιχειρηματιών. Ο CPI εμφανίζει έντονα αρνητικό και στατιστικά σημαντικό συντελεστή ($\beta = -0,603$, $p < 0,001$), ο οποίος σημαίνει, βάσει της προσαρμογής των δεικτών, ότι χαμηλότερη διαφθορά, δηλαδή καλύτερη θέση στον CPI, οδηγεί σε υψηλότερες ανισότητες. Το εύρημα αυτό φαίνεται παράδοξο και είναι αντίθετο με τα θεωρητικά αναμενόμενα. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι στις χώρες με καλύτερη βαθμολογία στον CPI, οι εισοδηματικές ανισότητες επιμένουν λόγω άλλων παραγόντων, όπως η επικράτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών ή η αδυναμία αναδιανομής του πλούτου, παρότι οι θεσμοί είναι περισσότερο διαφανείς. Εναλλακτικά, το εύρημα μπορεί να αντανακλά τεχνικά ή μεθοδολογικά ζητήματα με τη φύση του δείκτη, καθώς βασίζεται στην αντίληψη και όχι στην πραγματική έκταση της διαφθοράς.

Τέλος, ο δείκτης δικαστικής διαφθοράς του Varieties of Democracy (V-Dem) - Judicial Corruption Index, ο οποίος εστιάζει στη διαφθορά στο δικαστικό σύστημα, όπως η δωροδοκία ή η πολιτική παρέμβαση στις αποφάσεις των δικαστών, παρουσιάζει επίσης αρνητικό συντελεστή ($\beta = -0,255$, $p < 0,001$). Το εύρημα αυτό, με βάση την προσαρμογή στους δείκτες που έχει γίνει, υποδηλώνει ότι περισσότερη διαφθορά στο δικαστικό σώμα σχετίζεται με μείωση των ανισοτήτων. Αυτό σημαίνει ότι όσο αυξάνεται η διαφθορά στο δικαστικό σύστημα τόσο μειώνονται οι εισοδηματικές ανισότητες. Το αποτέλεσμα αυτό κρίνεται ιδιόμορφο και απαιτεί επιφυλακτική ερμηνεία, καθώς προκύπτει από μικρό αριθμό μελετών ή ενδέχεται να επηρεάζεται από την συνύπαρξη της δικαστικής διαφθοράς με άλλους μη τυπικούς μηχανισμούς αναδιανομής ή πολιτικές που έχουν θετικές επιπτώσεις στην διανομή του εισοδήματος.

Συνολικά, τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η διαφθορά συσχετίζεται θετικά με τις εισοδηματικές ανισότητες, ιδίως όταν μετριέται μέσω δεικτών που αποτυπώνουν τη λειτουργία της στην οικονομία και στους θεσμούς. Ωστόσο, η κατεύθυνση και η ένταση της σχέσης διαφέρουν ανάλογα με τον δείκτη που χρησιμοποιείται, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία της επιλογής μεθόδου μέτρησης. Οι περισσότεροι δείκτες της διαφθοράς (όπως οι BERI, CCI, CRIMES και ICRG), ωστόσο, καταγράφουν μια συνεπή τάση ενίσχυσης των ανισοτήτων μέσω της διαφθοράς, ενώ αποκλίσεις, όπως αυτές που εμφανίζονται στον CPI και στον δείκτη δικαστικής διαφθοράς του V-Dem, υποδηλώνουν την ανάγκη για προσεκτική ερμηνεία, λαμβάνοντας υπόψη ενδεχόμενα μεθοδολογικά ζητήματα ή τις ιδιαιτερότητες του πολιτικού, θεσμικού ή κοινωνικού περιβάλλοντος των χωρών που μελετώνται, δηλαδή το πλαίσιο μέσα στο οποίο καταγράφεται η σχέση διαφθοράς και ανισότητας. Οι ιδιαιτερότητες αυτές μπορεί να είναι ο βαθμός οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας, το είδος του πολιτικού καθεστώτος (δημοκρατία ή απολυταρχία), η ποιότητα των θεσμών και του κράτους δικαίου, ο τρόπος λειτουργίας της δικαιοσύνης, η ιδεολογική κατεύθυνση της οικονομικής πολιτικής (νεοφιλελεύθερη, κá).

3.3 Επίδραση της διαφθοράς ανά δείκτη ανισότητας

Με βάση την κατανομή των μελετών στον Πίνακα Π.ΙΙΙ.5, το προφίλ των ερευνών ως προς τη μέτρηση των εισοδηματικών ανισοτήτων δείχνει έντονη προτίμηση στον δείκτη Gini, ο οποίος χρησιμοποιείται από το 67,6% των μελετών (46 από τις 68). Αυτό καταδεικνύει τη δεσπόζουσα θέση του Gini στην εμπειρική έρευνα, πιθανώς λόγω της ευρείας διαθεσιμότητας δεδομένων και της καθιερωμένης χρήσης του στη βιβλιογραφία. Ωστόσο, η μεγάλη χρήση του δεν συνοδεύεται από αντίστοιχα ισχυρά ευρήματα, καθώς δεν καταγράφεται στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ διαφθοράς και ανισότητας με βάση τον συγκεκριμένο δείκτη. Συγκριτικά, άλλοι δείκτες όπως ο Palma Ratio, ο Atkinson και τα μερίδια εισοδήματος (άνω και κάτω ποσοστιαίων ομάδων) χρησιμοποιούνται λιγότερο συχνά, ωστόσο εμφανίζουν πιο ξεκάθαρες και στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Ειδικά οι δείκτες που επικεντρώνονται στα άκρα της εισοδηματικής κατανομής (π.χ. φτωχότερο 20%, πλουσιότερο 20%) ή στα μεσαία στρώματα παρέχουν πιο ευαίσθητες εκτιμήσεις των επιδράσεων της διαφθοράς. Το γεγονός ότι τα πιο ισχυρά ευρήματα προέρχονται από λιγότερο διαδεδομένους αλλά θεωρητικά πιο εξειδικευμένους δείκτες, δείχνει πως σημαντικό μέρος της ερευνητικής βιβλιογραφίας βασίζεται σε μεθοδολογικές επιλογές που ίσως δεν αποτυπώνουν πλήρως τη σχέση διαφθοράς και εισοδηματικής ανισότητας. Επομένως, το προφίλ των ερευνών του δείγματος αποτυπώνει μια εστίαση σε καθιερωμένους δείκτες, αλλά τα πιο αποκαλυπτικά ευρήματα προέρχονται από πιο στοχευμένες μεθόδους μέτρησης.

Ανεξάρτητα από αυτές τις μεθοδολογικές παρατηρήσεις, ξεκινώντας από τον μερίδιο του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού διαπιστώνεται ότι η διαφθορά μειώνει οριακά το μερίδιο των πλουσίων ($\beta = -0,0036$, $p < 0,05$), καθώς και των μεσαίων εισοδηματικών ομάδων ($\beta = -0,0040$, $p < 0,001$). Το αποτέλεσμα αυτό, ωστόσο, απαιτεί προσεκτική ερμηνεία, καθώς η οριακή μείωση του μεριδίου των πλουσίων ή των μεσαίων στρωμάτων δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη μεγαλύτερη ισότητα, αν η βελτίωση δεν αντανακλάται στα χαμηλότερα κλιμάκια. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα, εντυπωσιακό είναι ότι όσο αυξάνεται η διαφθορά, τόσο μειώνεται και σε σημαντικό βαθμό το μερίδιο εισοδήματος που κατέχει το φτωχότερο 20% του πληθυσμού ($\beta = -1,5459$, $p < 0,001$).

Οι δείκτες Palma Ratio και Atkinson παρουσιάζουν θετική και στατιστικά σημαντική σχέση με τη διαφθορά ($\beta = 0,162$ και $\beta = 0,017$ αντίστοιχα), γεγονός που υποδηλώνει μια ισχυρή επίδραση. Συνεπώς, οι δείκτες Atkinson και Palma Ratio φαίνεται να παρέχουν εξαιρετική απεικόνιση της πραγματικής επίδρασης της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες.

Πίνακας Π.ΙΙΙ.5: Επίδραση της Διαφθοράς στις Εισοδηματικές Ανισότητες ανά Δείκτη Ανισότητας

Δείκτες Ανισότητας	Αριθμός Μελετών	Ποσοστιαία Συμμετοχή Μελετών	Έρευνες	Σταθμισμένος Μέσος Συντελεστής Παλινδρόμησης (β)	Σταθμισμένο Τυπικό Σφάλμα (SE)	t-Statistic	p-Value (2-tailed)	Επίπεδο Σημαντικότητας	Κάτω όριο β	Πάνω όριο β
Μερίδιο εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού	4	5,9	13, 262, 409, 423	-0,004	0,002	-2,807	0,01	***	-0,00759	-0,00135
Μερίδιο εισοδήματος του πλουσιότερου 40% του πληθυσμού	1	1,5	13	0,008	0,006	1,353	0,18	n.s.	-0,00354	0,01914
Μερίδιο εισοδήματος μεσαίων στρωμάτων (2-4 πεμπτημόριο κατανομής εισοδήματος)	3	4,4	13, 262, 409	-0,004	0,001	-5,1	0,00	***	-0,00561	-0,00248
Μερίδιο εισοδήματος του φτωχότερου 20% του πληθυσμού	8	11,8	13, 32, 64, 65, 137, 262, 353, 409	-1,550	0,000	-2191394,1	0,00	***	-1,54955	-1,54955
Gini	46	67,6	4, 7, 13, 15, 24, 31, 32, 50, 57, 58, 64, 65, 75, 79, 80, 127, 137, 140, 144, 148, 157, 175, 187, 205, 218, 219, 221, 255, 267, 270, 316, 350, 353, 371, 382, 409, 423, 427, 447, 480, 506, 508, 535, 565, 575, 583	0,0000	0,000	1,0	0,32	n.s.	0,00000	0,00000
Δείκτης Atkinson	3	4,4	13, 50, 355	0,017	0,004	3,910	0,00	***	0,00863	0,02598
Δείκτης Palma Ratio	3	4,4	127, 218, 413	0,162	0,020	8,231	0,00	***	0,12359	0,20086
Σύνολο	68	100,0		-0,603	0,000	-1044101,4	0,00	***	-0,60276	-0,60275

Τέλος, στον δείκτη Gini, ο οποίος είναι ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης συνολικής εισοδηματικής ανισότητας, δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($\beta = 0, p = 0,31$).

Συζήτηση

Σύμφωνα με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης, η διαφθορά έχει διττή επίδραση στις εισοδηματικές ανισότητες, ανάλογα με το θεσμικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο. Αν και στην πλειονότητα των περιπτώσεων η διαφθορά λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός ανακούφισης για τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα, το αρνητικό της αποτύπωμα παραμένει έντονο σε άλλες, υπονομεύοντας την αναδιανεμητική λειτουργία του κράτους και ενισχύοντας τη συγκέντρωση εισοδημάτων και πόρων στους λίγους.

Παρά την αμφισημία των ευρημάτων ανά γεωγραφική περιοχή και επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης των υπό μελέτη εθνικών οικονομιών, τα συνολικά αποτελέσματα της μετα-ανάλυσης υποδεικνύουν ότι η διαφθορά συντελεί σε γενικές γραμμές, στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Αν και το πόρισμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη, μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα του ιδιαίτερου θεσμικού, οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου που χαρακτηρίζει πολλές από τις χώρες ή ομάδες χωρών κατά την χρονική περίοδο 1960- 2021. Η διαφθορά υπό τις ισχύουσες πολιτικοοικονομικές συνθήκες στις υπό μελέτη εθνικές οικονομίες φαίνεται να λειτουργεί περισσότερο ως εργαλείο μείωσης των εισοδηματικών ανισοτήτων, ιδίως σε περιβάλλοντα όπου η επιβολή των θεσμών έχει υψηλό κοινωνικό κόστος (όπως για παράδειγμα όταν η καταπολέμηση της παραοικονομίας οδηγεί σε μαζική απώλεια εισοδήματος ή θέσεων εργασίας – Ulysea, 2010).

Η διαφθορά λειτουργεί σε γενικές γραμμές ως παράγοντας μείωσης των ανισοτήτων, για διάφορους λόγους. Πρώτον, η διαφθορά σε αρκετές από τις υπό μελέτη περιπτώσεις ενθαρρύνει την ανάπτυξη ενός άτυπου τομέα, ο οποίος συνήθως συνιστά μια από τις ελάχιστες προσβάσιμες πηγές εισοδήματος για τα χαμηλά στρώματα, δεδομένου ότι ο επίσημος οικονομικός και θεσμικός μηχανισμός είναι ήδη «κατελιημμένος» από πολιτικά (ή οικονομικά) διασυνδεδεμένες ελίτ, οι οποίες διατηρώντας μια προνομιακή πρόσβαση σε δημόσιες συμβάσεις, επιδοτήσεις, πιστώσεις ή φορολογικές απαλλαγές χωρίς να υπόκεινται σε ουσιαστική λογοδοσία, επιτυγχάνουν μια συστηματική ιδιοποίηση των δημοσίων πόρων, οι οποίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για ευρύτερα κοινωνικά οφέλη – όπως υποδομές, υγεία ή εκπαίδευση – και θα μείωναν τις εισοδηματικές ανισότητες (Chong & Gradstein, 2007; North et al., 2009). Ο άτυπος τομέας συνιστά «δικλείδα επιβίωσης» για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τους ανειδίκευτους εργαζόμενους, οι οποίοι εάν δεν βιοπορίζονταν εκτός του επίσημου πλαισίου χωρίς φόρους ή ασφάλιση δεν θα κατάφεραν να έχουν εισόδημα, καθώς θα ήταν άνεργοι ή θα υποαπασχολούνταν (Ouedraogo, 2017; Adegboyega et al., 2022). Η διαφθορά διευκολύνει τη λειτουργία μικρών επιχειρήσεων, όπως εξηγούν οι Shaharuddin et al., (2023) εξετάζοντας την περίπτωση της Μαλαισίας, γιατί μέσω αυτής επιτυγχάνεται η παράκαμψη της πολύπλοκης γραφειοκρατίας και των αυστηρών ρυθμιστικών πλαισίων, γεγονός που επιτρέπει σε φτωχότερους και λιγότερο δικτυωμένους επιχειρηματίες να αποκτήσουν πρόσβαση στην αγορά, μειώνοντας προσωρινά το χάσμα μεταξύ μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων. Τέλος, η διαφθορά ενδέχεται να επιτρέπει σε μικρές επιχειρήσεις ή φτωχούς πολίτες να αποφεύγουν υψηλές φορολογικές επιβαρύνσεις, ιδιαίτερα όταν απουσιάζουν δομές προστασίας ή κοινωνικά δίκτυα. Η φοροδιαφυγή, αν και παράνομη, λειτουργεί σε αυτές τις περιπτώσεις ως μηχανισμός επιβίωσης και διατήρησης των εισοδημάτων (Campos et al., 2010). Το ίδιο, όμως, φαίνεται να ισχύει και για τις περιφερειακές ανισότητες, όταν η διαφθορά σε περιφέρειες ή περιοχές με χαμηλή κρατική παρουσία, υποστήριξη και θεσμικό έλεγχο (Keramidou et al., 2025), υποκαθιστά την επίσημη κρατική παρέμβαση και λειτουργεί ως «ανεπίσημος διανομέας πόρων», μέσω δωροδοκιών σε τοπικούς υπαλλήλους, προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόσβαση σε υπηρεσίες που το κράτος αδυνατεί να προσφέρει επαρκώς (Hartwig & Sturm, 2025).

Η αρνητική σχέση μεταξύ της διαφθοράς και των εισοδηματικών ανισοτήτων αποδίδεται στην βιβλιογραφία στο ότι οι μη έχοντες πρόσβαση στην πολιτική εξουσία και στους κρατικούς πόρους, αξιοποιούν την διαφθορά ως ένα μέσο πολιτικής αντιστάθμισης είτε για να αποκτήσουν εισόδημα και να καλύψουν βασικές κοινωνικές τους ανάγκες είτε για να αποκτήσουν πρόσβαση σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες, όπως παιδεία, υγεία, επιδόματα ή ακόμη και διοικητικά έγγραφα (Keneck and Massil et al, 2021). Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι ελίτ εμποδίζουν συνήθως τις μεταρρυθμίσεις που θα ενίσχυαν τη διαφάνεια, προκειμένου να διατηρούν τα οφέλη τους (Campos et al., 2010). Κατά αυτό τον τρόπο, σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες με αδύναμους θεσμούς, το φαινόμενο αυτό δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο, καθώς οι ελίτ επωφελούνται από τη θεσμική αδυναμία, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν αυτήν την αδυναμία για να διαιωνίσουν τα προνόμιά τους (Acemoglu & Robinson, 2012, 2019). Υπό αυτές τις συνθήκες η καταπολέμηση της διαφθοράς και της παραοικονομίας χωρίς παράλληλες, δομικές μεταρρυθμίσεις πλήττει συνήθως τα μεσαία και χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, αυξάνοντας τις ανισότητες στην διανομή του εισοδήματος.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι παρότι το συνολικό αποτέλεσμα της μετα-ανάλυσης υποδεικνύει συνολικά μια αρνητική συσχέτιση μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ότι το 46,8% των επιμέρους μελετών του δείγματος καταγράφει μια θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες και ότι τα ευρήματα αυτά εντοπίζονται σε χώρες διαφόρων ηπείρων - Ασία, Αφρική, Ευρώπη, Ηνωμένες Πολιτείες - και σε οικονομίες διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης, τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες μεσαίου επιπέδου εισοδήματος. Η θετική αυτή σχέση υποδεικνύει ότι η διαφθορά συντελεί στην αύξηση του μεριδίου εισοδήματος των πλουσιότερων εις βάρος των υπόλοιπων ομάδων. Η διαφθορά λειτουργεί στην πράξη όπως έχει ήδη αναφερθεί στην βιβλιογραφία ως ένας άτυπα αντίστροφα προοδευτικός φόρος που επιβαρύνει περισσότερο τους μικρούς επιχειρηματίες και τα χαμηλά εισοδήματα, ενισχύοντας τελικά τη συγκέντρωση των εισοδημάτων και του πλούτου στους ήδη προνομιούχους (Dincer and Gunalp, 2012).

Αρκετές θεωρίες και εμπειρικές εργασίες έχουν προσπαθήσει να εξηγήσουν γιατί η διαφθορά ενισχύει τη θέση των πλουσίων και μειώνει τη σχετική ευημερία των χαμηλότερων εισοδηματικά ομάδων. Σύμφωνα με τον You (2021), οι πλούσιοι διαθέτουν μεγαλύτερα κίνητρα και μέσα για να διατηρούν την κοινωνικο-οικονομική τους θέση μέσω διαφθοράς, ενώ οι φτωχότεροι είναι περισσότερο ευάλωτοι στον αποκλεισμό.

Η θετική σχέση μεταξύ διαφθοράς και ανισότητας αν και ερμηνεύεται διαφορετικά από τις κύριες θεωρίες της διαφθοράς, αυτές δεν παύουν να προσφέρουν ένα σύνθετο πλέγμα εξηγήσεων, οι οποίες δεν αλληλοαναιρούνται, αλλά περισσότερο φωτίζουν διαφορετικές πλευρές του ίδιου φαινομένου (Keramidou et al., 2025). Σύμφωνα με την θεωρία της Δημόσιας Επιλογής, η θετική σχέση μεταξύ διαφθοράς και ανισοτήτων δείχνει ότι υπάρχει μια ιδιοτελής συμπεριφορά πολιτικών και δημοσίων λειτουργών, οι οποίοι αξιοποιούν τη θέση τους για προσωπικό όφελος εξυπηρετώντας οργανωμένα οικονομικά συμφέροντα (Keramidou et al., 2025). Κατά αυτό τον τρόπο, ορισμένες ολιγάριθμες ομάδες έχουν προνομιακή πρόσβαση στους δημόσιους πόρους και στην λήψη αποφάσεων, προκαλώντας ανισότητες στη φορολογική επιβάρυνση και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (Rose-Ackerman, 2013). Οι πολιτικοί και οι δημόσιοι λειτουργοί σχεδιάζοντας με γνώμονα την ιδιοτελή μεγιστοποίηση του συμφέροντος τους εξυπηρετούν ισχυρά οικονομικά συμφέροντα, με αποτέλεσμα οι δημόσιοι πόροι να μην κατανέμονται ισότιμα αλλά συγκεντρώνονται σε λίγους οδηγώντας σε θεσμική αναπαραγωγή της ανισότητας (Rose-Ackerman, 2013).

Ακολουθώντας το σκεπτικό της θεωρίας εντολέα-εντολοδόχου, από την άλλη μεριά, η θετική σχέση μεταξύ της διαφθοράς και εισοδηματικών ανισοτήτων μπορεί να αποδοθεί στην αποτυχία ελέγχου των κρατικών στελεχών (εντολοδόχων) από τους θεσμούς ή την κοινωνία (εντολέας). Αυτό συμβαίνει κυρίως εξαιτίας της ανεπάρκειας ή της εξάρτησης των ελεγκτικών μηχανισμών από ίδια συμφέροντα. Οι εντολοδόχοι αντί να δρουν υπέρ των

συμφερόντων των εντολέων τους εξυπηρετούν ιδιωτικά συμφέροντα. Αυτό οδηγεί σε πολιτικές επιλογές που μειώνουν την προσβασιμότητα των χαμηλότερων στρωμάτων σε κρίσιμα δημόσια αγαθά, με άμεσο αποτέλεσμα τη διεύρυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων (Klitgaard, 1988). Η έλλειψη ουσιαστικής λογοδοσίας και ελέγχου μεταξύ πολιτών (εντολέων) και πολιτικών ή κρατικών αξιωματούχων (εντολοδόχων) επιτρέπει την άνιση άσκηση της εξουσίας. Οι εντολοδόχοι μπορούν να ευνοούν συστηματικά οικονομικές ελίτ, με αποτέλεσμα τη μεροληπτική κατανομή των πόρων και δημοσίων αγαθών και την περιθωριοποίηση των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων (Klitgaard, 1988).

Υπό την οπτική της θεσμικής προσέγγισης, η διαφθορά συνδέεται θετικά με τις ανισότητες λόγω της αποδυνάμωσης ή του μεροληπτικού σχεδιασμού των ίδιων των θεσμών. Οι θεσμοί, αντί να λειτουργούν ως εγγυητές της κοινωνικής ισότητας, ενσωματώνουν ρυθμίσεις και πρακτικές που επιτρέπουν τη συγκέντρωση προνομίων στους ισχυρούς, καθιστώντας την ανισότητα έκφραση θεσμικής μονομέρειας και όχι αποκλίνουσας παρέκκλισης (North, 1990). Σε αυτή την λογική, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Stokhof (2018) η διαφθορά αυξάνει τη συγκέντρωση πλούτου, ακόμα και όταν οι θεσμοί παραμένουν τυπικά ισχυροί αλλά ουσιαστικά λειτουργούν υπέρ οργανωμένων συμφερόντων.

Με βάση τη συλλογιστική της πολιτιστικής θεωρίας, στις υπό μελέτη περιπτώσεις διαπιστώνεται μια θετική σχέση μεταξύ της διαφθοράς και των εισοδηματικών ανισοτήτων, γιατί το σύστημα κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών καλλιεργεί την ανοχή απέναντι στη διαφθορά και την αποδοχή της ανισότητας ως φυσικής ή "δίκαιης" συνέπειας προσωπικής επιτυχίας, με αποτέλεσμα τη μείωση της συλλογικής πίεσης για θεσμική ισότητα και αναδιανομή. Αυτή η ιδεολογική αποδυνάμωση της κοινωνικής διεκδίκησης επιτρέπει την παγίωση διαρθρωτικών ανισοτήτων και τη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ προνομιούχων και μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων (Torsello, 2023).

Χρησιμοποιώντας την ορολογία της δομικής προσέγγισης, ο έλεγχος από τις κυρίαρχες κοινωνικές τάξεις των θεσμών, των οικονομικών πόρων και της πολιτικής διαδικασίας οδηγεί σε μια ταξικά προσανατολισμένη λειτουργία του κράτους και των μηχανισμών εξουσίας, με αποτέλεσμα την αύξηση των ανισοτήτων, με την διαφθορά να λειτουργεί ως μέσο εδραίωσης αυτής της κυριαρχίας, επιτρέποντας την άνιση πρόσβαση σε θεσμικά προνόμια και την νομιμοποίηση της ιδιοτελούς χρήσης της δημόσιας εξουσίας (Miliband, 1969).

Ανεξάρτητα όμως από αυτές τις γενικές παρατηρήσεις, θα πρέπει να εξηγηθεί γιατί σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας μετα-ανάλυσης διαπιστώνεται μια θετική επίδραση της διαφθοράς στις ανισότητες ανεξάρτητα από το επίπεδο διαφθοράς και την ποιότητα των θεσμών που ισχύουν στις εξεταζόμενες οικονομίες. Με άλλα λόγια, το ερώτημα που προκύπτει είναι πώς οι διαδικασίες που περιγράψαμε προηγουμένως συμβαίνουν σε δημοκρατίες με ισχυρούς θεσμούς, όπως πολλές χώρες της Ευρώπης και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η αύξηση των ανισοτήτων σε ανεπτυγμένες περιοχές, όπως η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες, δεν μπορεί να αποδοθεί απλώς στην ατομική ανομία ή σε θεσμική ανεπάρκεια. Στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη, όπου οι θεσμοί τυπικά είναι ισχυροί, η διαφθορά δεν σχετίζεται με θεσμική κατάρρευση αλλά με θεσμική μεροληψία. Θεσμοί όπως η δικαιοσύνη, οι φορολογικές αρχές ή οι ρυθμιστικές υπηρεσίες λειτουργούν υπό την επιρροή ισχυρών πολιτικών και οικονομικών κέντρων. Παραδείγματα, όπως το lobbying (οργανωμένη άσκηση πίεσης από ιδιωτικά συμφέροντα) ή η περιστρεφόμενη πόρτα (*revolving door*, η εναλλαγή στελεχών μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών θέσεων) αποκαλύπτουν πώς η θεσμική μεροληψία ευνοεί τη συγκέντρωση ισχύος και πόρων (Keramidou et al, 2025), μειώνοντας τις ευκαιρίες για αναδιανομή (North, 1990). Αν και στις ΗΠΑ και την Ευρώπη δεν παρατηρείται πολιτισμική ανοχή στην κλασική διαφθορά, υπάρχει ιδεολογική αποδοχή της ανισότητας. Η αξιοκρατία, ως κυρίαρχη αφήγηση, νομιμοποιεί κοινωνικά τα κέρδη των ελίτ ως αποτέλεσμα "ικανότητας" ή "καινοτομίας", ανεξάρτητα από την πραγματική ισότητα ευκαιριών. Κατά αυτό τον τρόπο, οι κοινωνικές απαιτήσεις για θεσμική δικαιοσύνη και

αναδιανομή περιορίζονται, διευκολύνοντας την παγίωση των ανισοτήτων (Torsello, 2023). Η διαφθορά στις χώρες αυτές δεν παύει να λειτουργεί ως μηχανισμός ενίσχυσης της ταξικής κυριαρχίας. Οι θεσμοί, η πρόσβαση σε πόρους και η νομοθέτηση ελέγχονται από τις κυρίαρχες τάξεις, οι οποίες αξιοποιούν νόμιμα μέσα - όπως δημόσιες συμβάσεις, φορολογικές πολιτικές ή εξαγορά πολιτικής στήριξης - για να διατηρήσουν την εξουσία και να διευρύνουν τις κοινωνικές αποστάσεις (Miliband, 1969). Στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, η διαφθορά λειτουργεί ως νομιμοποιημένη και θεσμικά ενσωματωμένη πρακτική, που αναπαράγει τις ανισότητες όχι μέσω της κατάρρευσης των θεσμών, αλλά μέσω της ταξικής τους μονομέρειας. Οι θεωρίες διαφθοράς, όταν εφαρμόζονται κριτικά και σε συνδυασμό, αποκαλύπτουν πώς η ισχύς, η πρόσβαση και η επιρροή κατανέμονται άνισα, μέσα από θεσμικά κανάλια, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον όπου οι κοινωνικές ανισότητες δεν είναι παροδικές, αλλά δομικά παγιωμένες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η παρούσα έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για φαινόμενα διαρθρωτικά, τα οποία συνδέονται με συστημικές μορφές διαφθοράς: θεσμικά ενσωματωμένες πρακτικές που λειτουργούν προς όφελος των ελίτ και εις βάρος της κοινωνικής πλειοψηφίας. Το πόρισμα αυτό, υποδεικνύει, όπως πολύ σωστά προτείνουν οι Keramidou et al. (2025) την ανάγκη για μελλοντική έρευνα σε δύο βασικούς άξονες: πρώτον, τη δημιουργία νέων δεικτών που να αποτυπώνουν τη «δομική» ή «συστημική» διαφθορά - πέραν της καταγεγραμμένης ή αντιλαμβανόμενης - και δεύτερον, την ανάλυση των θεσμικών μετασχηματισμών που επιτρέπουν σε ισχυρά κράτη δικαίου να λειτουργούν προς όφελος ολιγαρίθμων ελίτ. Η μελέτη της διαφθοράς πρέπει πλέον να εστιάζει όχι μόνο στην «παραιομία», αλλά και στην «πολιτικά επιτρεπτή ανισότητα» που παράγεται από το ίδιο το θεσμικό καθεστώς.

Η θετική σχέση μεταξύ της διαφθοράς και των εισοδηματικών ανισοτήτων στις ανεπτυγμένες οικονομίες όπως της Ευρώπης και των ΗΠΑ θα πρέπει να αποδοθεί επίσης στις εφαρμοζόμενες οικονομικές πολιτικές και στις αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο που λαμβάνουν χώρα τις τελευταίες δεκαετίες. Αν και οι θεσμοί διατηρούν τη νομική τους υπόσταση, η πρακτική τους λειτουργία αποδυναμώνεται λόγω της υιοθέτησης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, μέσω της απορρύθμισης, της μείωσης της κρατικής παρέμβασης και της ενίσχυσης της επιρροής των ιδιωτικών συμφερόντων στην πολιτική διαδικασία (Ahmad Khair et al., 2015; Holmes, 2006). Ο νεοφιλελευθερισμός, επιδρώντας μέσω συγκεκριμένων μηχανισμών, (περιορισμό της φορολογικής επιβάρυνσης των πλουσίων, αποδυνάμωση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας και ενίσχυση του ρυθμιστικού πλαισίου προς όφελος συγκεκριμένων ομάδων) οδηγεί, όπως σημειώνει ο You (2021), σε χαμηλότερα φορολογικά έσοδα και μικρότερες κοινωνικές μεταβιβάσεις, μειώνοντας την ικανότητα του κράτους να αναδιανέμει τον πλούτο. Υπό αυτές τις περιστάσεις, όπως επισημαίνουν οι Gupta et al., (2002), η διαφθορά περιορίζει τις κοινωνικές δαπάνες και υπονομεύει τα προγράμματα πρόνοιας, εντείνοντας τις ανισότητες. Ακόμα και σε χώρες με υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, ισχυρούς θεσμούς και σχετικά χαμηλή διαφθορά, όπως στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ, η διαφθορά όχι μόνο δεν μειώνει τις ανισότητες, αλλά συμβάλλει ενεργά στη διεύρυνσή τους, εντείνοντας τον κοινωνικό κατακερματισμό και υπονομεύοντας τη λειτουργία των θεσμών αναδιανομής.

Συμπεράσματα

Η παρούσα μετα-ανάλυση ανέδειξε ότι η διαφθορά επηρεάζει αρνητικά τις εισοδηματικές ανισότητες, ανατρέποντας εν μέρει τη θεωρητική προσδοκία για θετική συσχέτιση, η οποία διατυπώνεται συνήθως στη διεθνή βιβλιογραφία. Αντίθετα με το κυρίαρχο θεωρητικό πλαίσιο το οποίο βασίζεται στην άποψη ότι η διαφθορά τείνει να διευρύνει τις ανισότητες, τα εμπειρικά ευρήματα της παρούσας βιβλιογραφικής επισκόπησης καταδεικνύουν ότι σε σημαντικό αριθμό περιπτώσεων η διαφθορά συνδέεται με μείωση της εισοδηματικής ανισότητας. Αυτό αποτυπώνεται καθαρά στη συνολική αρνητική συσχέτιση που προέκυψε από τη μετα-ανάλυση και αποτελεί μία από τις βασικές συμβολές της παρούσας εργασίας.

Τα ευρήματα, ωστόσο, υπογραμμίζουν ότι η ένταση και η κατεύθυνση της επίδρασης μεταβάλλονται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε κοινωνίας. Για παράδειγμα, στις ανεπτυγμένες οικονομίες (Ευρώπη, ΗΠΑ) η διαφθορά έχει διαπιστωθεί ότι επιδρά ιδιαίτερα έντονα προς την διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων. Ακόμη και σε χώρες με ισχυρούς θεσμούς, η ύπαρξη διαφθοράς μπορεί να υπονομεύσει τη δίκαιη αναδιανομή του εισοδήματος μέσω πρακτικών επιρροής που ασκούνται από οργανωμένες ομάδες ή άτομα προς πολιτικούς, δημόσιους λειτουργούς ή κυβερνητικούς φορείς, με σκοπό να επηρεάσουν τις αποφάσεις, τη νομοθεσία ή τις δημόσιες πολιτικές υπέρ συγκεκριμένων συμφερόντων (πρακτικές lobbying και πολιτικής επιρροής που ευνοούν τους ήδη ισχυρούς). Αντίθετα, σε ορισμένες από τις φτωχότερες χώρες του δείγματος μεγαλύτερα επίπεδα διαφθοράς συνδέονται με ελαφρώς χαμηλότερες ανισότητες. Αυτό ενδεχομένως συμβαίνει επειδή όπου οι επίσημοι μηχανισμοί πρόνοιας είναι ανύπαρκτοι ή ανεπαρκείς, η διαφθορά λειτουργεί άτυπα ως ένας τρόπος για να αποκτήσουν οι πιο αδύναμοι πρόσβαση σε εισοδήματα, πόρους, ή βασικές υπηρεσίες.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι ο τρόπος μέτρησης της ανισότητας επηρεάζει σημαντικά τα συμπεράσματα. Όταν η ανισότητα αξιολογείται με δείκτες που εστιάζουν στους φτωχότερους και μεσαίους πληθυσμούς (πέρα από τον ευρύ δείκτη Gini), η αρνητική επίδραση της διαφθοράς εμφανίζεται εντονότερη. Με άλλα λόγια, ο γενικός δείκτης Gini φαίνεται να υποεκτιμά την πραγματική διεύρυνση του χάσματος που προκαλεί η διαφθορά, ειδικά εις βάρος των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Η επιλογή κατάλληλων δεικτών ανισότητας, επομένως, αποδεικνύεται κρίσιμη για την ακριβή αποτύπωση της σχέσης διαφθοράς στην διανομή του εισοδήματος.

Συνοψίζοντας, η παρούσα διπλωματική εργασία επιβεβαιώνει ότι υπάρχει σαφής και συστηματική επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, η οποία εξαρτάται από το οικονομικό και θεσμικό πλαίσιο της κάθε χώρας ή ομάδας χωρών. Υπό αυτές τις περιστάσεις, οι μεταρρυθμίσεις που είναι κατάλληλες για μια αναπτυσσόμενη χώρα με αδύναμους θεσμούς διαφέρουν από εκείνες σε μια ανεπτυγμένη δημοκρατία. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η βελτίωση της διακυβέρνησης και η εμπέδωση της ακεραιότητας στη δημόσια ζωή αποτελούν θεμέλια για μια πιο δίκαιη κοινωνία και τη βιώσιμη μείωση των ανισοτήτων.

Προτάσεις Πολιτικής

Τα ευρήματα της μετα-ανάλυσης, καταδεικνύοντας τη διττή και εξαρτώμενη από το θεσμικό πλαίσιο επίδραση της διαφθοράς στις εισοδηματικές ανισότητες, έχουν σημαντικές πολιτικές προεκτάσεις. Πρώτον, σε χώρες όπου η διαφθορά φαίνεται να λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός πρόσβασης και αναδιανομής, η απλή καταστολή της χωρίς ταυτόχρονη ενίσχυση του κράτους πρόνοιας ενδέχεται να επιδεινώσει τις ανισότητες στην διανομή του εισοδήματος. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι προσπάθειες καταπολέμησης της διαφθοράς θα πρέπει να συνοδεύονται από την ενίσχυση θεσμών κοινωνικής προστασίας, ιδίως για τα χαμηλότερα στρώματα, ώστε να καλυφθεί το κενό που αφήνει η απόσυρση της «άτυπης» στήριξης. Δεύτερον, απαιτείται ενίσχυση της θεσμικής λογοδοσίας και της διαφάνειας στη διαχείριση των δημοσίων πόρων, με ιδιαίτερη έμφαση σε τομείς όπως η υγεία, η παιδεία και η φορολογία, οι οποίοι πλήττονται δυσανάλογα από τη διαφθορά και σχετίζονται άμεσα με την καταπολέμηση των ανισοτήτων. Τρίτον, οι πολιτικές κατά της διαφθοράς θα πρέπει να σχεδιάζονται με γνώμονα τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε χώρας, αποφεύγοντας καθολικές προσεγγίσεις που αγνοούν τον ρόλο της διαφθοράς ως «λειτουργικής απόκλισης» σε συνθήκες θεσμικής αδυναμίας. Τέλος, η δημιουργία αξιόπιστων και προσβάσιμων μηχανισμών κοινωνικής λογοδοσίας, όπως συμμετοχικοί προϋπολογισμοί, ανοιχτά δεδομένα και ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών, μπορεί να ενισχύσει τη διαφάνεια και να συμβάλει μακροπρόθεσμα τόσο στη μείωση της διαφθοράς όσο και στην ενίσχυση της κοινωνικής ισότητας. Ειδικότερα όσον αφορά τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες, όπου ισχυρά συμφέροντα

μπορούν να επηρεάζουν τις αποφάσεις, χρειάζονται αυστηροί έλεγχοι στη χρηματοδότηση κομμάτων και στις πρακτικές επιρροής πολιτικών αποφάσεων (lobbying) υπέρ ορισμένων συμφερόντων. Η λογοδοσία των δημόσιων αξιωματούχων πρέπει να ενισχυθεί μέσω διαφάνειας στα περιουσιακά τους στοιχεία, αυστηρών κανόνων για τις συγκρούσεις συμφέροντος και ισχυρών ανεξάρτητων αρχών κατά της διαφθοράς. Έτσι θα μειωθεί η δυνατότητα οικονομικά ισχυρών ομάδων να διαμορφώνουν δημόσιες πολιτικές προς όφελός τους. Αντίστοιχα, σε χώρες με εκτεταμένη μικροδιαφθορά, η απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση μπορούν να περιορίσουν δραστικά τις ευκαιρίες για δωροδοκίες «ρουτίνας». Όταν οι δημόσιες υπηρεσίες ψηφιοποιούνται και η γραφειοκρατία μειώνεται, οι πολίτες εξυπηρετούνται ισότιμα χωρίς να απαιτούνται ανεπίσημες πληρωμές.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Με βάση τα ευρήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αναδεικνύονται ορισμένες κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα, οι οποίες μπορούν να εμπλουτίσουν την κατανόηση της σχέσης μεταξύ διαφθοράς και εισοδηματικής ανισότητας. Πρώτον, είναι απαραίτητη η διεξαγωγή ποιοτικών μελετών που θα εστιάζουν στους μηχανισμούς μέσω των οποίων η διαφθορά επηρεάζει τα εισοδήματα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (όπως οι εργαζόμενοι στον άτυπο τομέα, οι μικρές επιχειρήσεις, οι γυναίκες, οι αγροτικές κοινότητες, τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού). Τέτοιες μελέτες μπορούν να φωτίσουν τις εσωτερικές δυναμικές που παραμένουν αθέατες στις μακροοικονομικές αναλύσεις. Δεύτερον, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη ερευνών που θα εξετάζουν την αλληλεπίδραση θεσμικής ποιότητας, επιπέδου ανάπτυξης και μορφής διαφθοράς (π.χ. πολιτική, διοικητική, χαμηλού ή υψηλού επιπέδου εισοδήματος οικονομίες) ως διαμεσολαβητικούς παράγοντες στη σχέση διαφθοράς-ανισότητας. Μια πιο λεπτομερής κατηγοριοποίηση των μορφών διαφθοράς θα μπορούσε να αποκαλύψει διαφορετικές επιδράσεις. Τρίτον, μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να εστιάσουν σε επιμέρους τομείς της δημόσιας πολιτικής, όπως η εκπαίδευση, η υγεία ή η φορολογία, για να εξεταστεί πώς η διαφθορά σε κάθε τομέα ξεχωριστά συμβάλλει στη διεύρυνση ή τη μείωση των ανισοτήτων. Επιπλέον, συγκριτικές περιπτώσιολογικές μελέτες μεταξύ χωρών με παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης αλλά με διαφορετική θεσμική αρχιτεκτονική θα αναδείκνυαν πότε και υπό ποιες συνθήκες η διαφθορά μετατρέπεται σε επιβαρυντικό ή σε θετικό (λειτουργικό) παράγοντα για την κοινωνική ισότητα. Η κατανόηση των ιδιαίτερων συνθηκών υπό τις οποίες η διαφθορά ενδέχεται προσωρινά να λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός «ανακούφισης» των χαμηλότερων στρωμάτων είναι σημαντική, ώστε οι πολιτικές κατά της διαφθοράς να σχεδιάζονται κατάλληλα και χωρίς απροσδόκητες παρενέργειες. Τέλος θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί αν τα συμπεράσματα διατηρούνται όταν χρησιμοποιούνται διαφορετικοί δείκτες ανισότητας (π.χ. το μερίδιο εισοδήματος του φτωχότερου ή του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού) και να αξιολογηθεί ο αντίκτυπος των μεταρρυθμίσεων κατά της διαφθοράς στην διανομή του εισοδήματος. Μελέτες που θα παρακολουθούσαν την εξέλιξη των ανισοτήτων πριν και μετά από παρεμβάσεις για τη βελτίωση της διαφάνειας ή της λογοδοσίας θα μπορούσαν να φωτίσουν το πόσο αποτελεσματικές είναι αυτές οι πολιτικές και σε ποιο βαθμό συμβάλλουν στο κλείσιμο της ψαλίδας στη διανομή του εισοδήματος. Συμπερασματικά, η πολύπλευρη σχέση διαφθοράς και ανισοτήτων αφήνει περιθώριο για νέα γνώση. Οι παραπάνω κατευθύνσεις μπορούν να εμπλουτίσουν την κατανόηση του φαινομένου και να στηρίξουν την υλοποίηση αποτελεσματικών πολιτικών, οι οποίες θα μπορούσαν να θέσουν τα θεμέλια για μια πιο διαφανή διακυβέρνηση και μεγαλύτερη κοινωνική δικαιοσύνη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Crown/Archetype.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). 10 reasons countries fall apart. *Foreign Policy*, (194), 89.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2019). Rents and economic development: The perspective of *Why Nations Fail*. *Public Choice*, 181(1–2), 13–28. <https://doi.org/10.1007/s11127-019-00645-z>
- Acemoglu, D., Johnson, S., Kermani, A., Kwak, J., & Mitton, T. (2013). The value of connections in turbulent times: Evidence from the United States. *American Economic Review*, 103(3), 834–862. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2015.10.001>
- Adams, S., & Klobodu, E. K. M. (2016). Financial development, control of corruption and income inequality. *International Review of Applied Economics*, 30(6), 790–808. <https://doi.org/10.1080/02692171.2016.1208740>
- Adegboyega, S. B., Odusanya, I. A., Ogede, J. S., & Ajayi, F. O. (2022). Modelling the nexus between income inequality and shadow economy in Nigeria. *Journal of Enterprise and Development*, 4(2), 210–231. <https://doi.org/10.20414/jed.v4i2.5486>
- Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, Competition, and Corruption. *American Economic Review*, 89(4), 982–993. <https://doi.org/10.1257/aer.89.4.982>
- Ahmad Khair, A. H., Haniffa, R., Hudaib, M., & Abd. Karim, M. N. (2015). Personalisation of power, neoliberalism and the production of corruption. *Accounting Forum*, 39(3), 225–235. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2015.06.001>
- Ahmed, E., Rosser, J. B., & Rosser, M. V. (2007). Income Inequality, Corruption, and the Non-Observed Economy: A Global Perspective. In M. Salzano & D. Colander, *Complexity hints for economic policy* (pp.233–252). Springer Milan. https://doi.org/10.1007/978-88-470-0534-1_12
- Aidt, T., Dutta, J., & Sena, V. (2008). Governance regimes, corruption and growth: Theory and evidence. *Journal of Comparative Economics*, 36(2), 195–220. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2007.11.004>
- Aktaş, E. E. (2022). Threshold impact of corruption on income inequality-social transfers nexus in Central and Eastern Europe. *Eastern Journal of European Studies*, 13(Special issue), 73–98. <https://doi.org/10.47743/ejes-2022-SI05>
- Alesina, A., & Angeletos, G.-M. (2005). Fairness and Redistribution. *American Economic Review*, 95(4), 960–980. <https://doi.org/10.1257/0002828054825655>
- Andres, A. R., & Ramlogan-Dobson, C. (2011). Is Corruption Really Bad for Inequality? Evidence from Latin America. *Journal of Development Studies*, 47(7), 959–976. <https://doi.org/10.1080/00220388.2010.509784>
- Andvig, J., Fjeldstad, O.-H., Amundsen, I., Sissener, T., & Søreide, T. (2000). *Research on corruption: A policy oriented survey* [CMI Commissioned Report]. Chr. Michelsen Institute. <https://www.cmi.no/publications/5609-research-on-corruption-a-policy-oriented-survey>
- Apergis, N., Dincer, O. C., & Payne, J. E. (2010). The relationship between corruption and income inequality in U.S. states: Evidence from a panel cointegration and error correction model. *Public Choice*, 145(1–2), 125–135. <https://doi.org/10.1007/s11127-009-9557-1>
- Bašná, K. (2019). Income inequality and level of corruption in post-communist European countries between 1995 and 2014. *Communist and Post-Communist Studies*, 52(2), 93–104. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.05.002>
- Batabyal, S., & Chowdhury, A. (2015). Curbing corruption, financial development and income inequality. *Progress in Development Studies*, 15(1), 49–72. <https://doi.org/10.1177/1464993414546980>

- Bayar, Y., & Aytemiz, L. (2019). The Misery Index, Corruption and Income Inequality in Latin American Countries: A Panel Cointegration and Causality Analysis. *Scientific Annals of Economics and Business*, 66(3), 309–319. <https://doi.org/10.47743/saeb-2019-0024>
- Berggren, N., & Bjørnskov, C. (2020). Corruption, judicial accountability and inequality: Unfair procedures may benefit the worst-off. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 170, 341–354. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.12.010>
- Blackburn, K., & Forgues-Puccio, G. F. (2009). Why is corruption less harmful in some countries than in others? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 72(3), 797–810. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2009.08.009>
- Boycko, M., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1995). *Privatizing Russia*. MIT Press.
- Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1962). *The calculus of consent: Logical foundations of constitutional democracy*. University of Michigan Press.
- Campos, N. F., Dimova, R., & Saleh, A. (2010). *Whither corruption? A quantitative survey of the literature on corruption and growth* (Discussion Paper No. 5334). Institute of Labor Economics (IZA). <https://docs.iza.org/dp5334.pdf>
- Champernowne, D. G., & Cowell, F. A. (1998). *Economic inequality and income distribution*. Cambridge University Press.
- Chan, K. S., Dang, V. Q. T., & Li, T. (2020). Corruption and Income Inequality in China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(14), 3351–3366. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2019.1675632>
- Chong, A., & Calderón, C. (2000). Institutional Quality and Income Distribution. *Economic Development and Cultural Change*, 48(4), 761–786. <https://doi.org/10.1086/452476>
- Chong, A., & Gradstein, M. (2007). Inequality and Institutions. *Review of Economics and Statistics*, 89(3), 454–465. <https://doi.org/10.1162/rest.89.3.454>
- Coady, D., & Dizioli, A. (2017). *Income inequality and education revisited: Persistence, endogeneity, and heterogeneity* (IMF Working Paper No. 17/126). International Monetary Fund.
- De Vaal, A., & Ebben, W. (2011). Institutions and the Relation between Corruption and Economic Growth. *Review of Development Economics*, 15(1), 108–123. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9361.2010.00596.x>
- Dincer, O. C., & Gunalp, B. (2012). Corruption and income inequality in the United States. *Contemporary Economic Policy*, 30(2), 283–292. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7287.2011.00262.x>
- Dobson, S., & Ramlogan-Dobson, C. (2010). Is there a trade-off between income inequality and corruption? Evidence from Latin America. *Economics Letters*, 107(2), 102–104. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2009.12.038>
- Dobson, S., & Ramlogan-Dobson, C. (2012a). Inequality, corruption and the informal sector. *Economics Letters*, 115(1), 104–107. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2011.11.034>
- Dobson, S., & Ramlogan-Dobson, C. (2012b). Why is Corruption Less Harmful to Income Inequality in Latin America? *World Development*, 40(8), 1534–1545. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.04.015>
- Douglas, P. M., & Douglas, M. (1992). *Risk and Blame*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315015842>
- Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: An empirical analysis. *Public Choice*, 144(1–2), 215–238. <https://doi.org/10.1007/s11127-009-9513-0>
- Dutt, P., & Traca, D. (2010). Corruption and Bilateral Trade Flows: Extortion or Evasion? *Review of Economics and Statistics*, 92(4), 843–860. https://doi.org/10.1162/REST_a_00034

- Dwiputri, I. N., Arsyad, L., & Pradipto, R. (2018). *The corruption-income inequality trap: A study of Asian countries* (Economics Discussion Paper No. 2018-81). Kiel Institute for the World Economy. <https://hdl.handle.net/10419/184922>
- Ehrlich, I., & Lui, F. T. (1999). Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 107(S6), S270–S293. <https://doi.org/10.1086/250111>
- Eicher, T., García-Peñalosa, C., & Van Ypersele, T. (2009). Education, corruption, and the distribution of income. *Journal of Economic Growth*, 14(3), 205–231. <https://doi.org/10.1007/s10887-009-9043-0>
- Ejaz Ali Khan, R., & Maria Naeem, H. (2020). Corruption, Income Inequality and Human Resource Development in Developing Economies. *Asian Journal of Economic Modelling*, 8(4), 248–259. <https://doi.org/10.18488/journal.8.2020.84.248.259>
- Evans, P., & Rauch, J. E. (1999). Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of ‘Weberian’ State Structures on Economic Growth. *American Sociological Review*, 64(5), 748. <https://doi.org/10.2307/2657374>
- Ferreira, I., Cunha, S., Amaral, L. A., & Camões, P. (2014). ICT for governance in combating corruption: The case of public e-procurement in Portugal. *Proceedings of the 8th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 109–112. <https://doi.org/10.1145/2691195.2691265>
- Fisman, R., & Svensson, J. (2007). Are corruption and taxation really harmful to growth? Firm level evidence. *Journal of Development Economics*, 83(1), 63–75. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2005.09.009>
- Gimba, O. J., Seraj, M., & Ozdeser, H. (2021). What drives income inequality in sub-Saharan Africa and its sub-regions? An examination of long-run and short-run effects. *African Development Review*, 33(4), 729–741. <https://doi.org/10.1111/1467-8268.12603>
- Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). Do Institutions Cause Growth? *Journal of Economic Growth*, 9(3), 271–303. <https://doi.org/10.1023/B:JOEG.0000038933.16398.ed>
- Göcen, S. (2024). Inflation and income inequality linkages: Do institutions matter? *Applied Economics*, 56(48), 5713–5726. <https://doi.org/10.1080/00036846.2023.2257933>
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *Economics of Governance*, 3(1), 23–45. <https://doi.org/10.1007/s101010100039>
- Gyimah-Brempong, K. & Samaria Munoz de. (2006). Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences? *Economics of Governance*, 7(3), 245–269. <https://doi.org/10.1007/s10101-005-0008-2>
- Habib, M., & Zurawicki, L. (2001). Country-level investments and the effect of corruption—Some empirical evidence. *International Business Review*, 10(6), 687–700. [https://doi.org/10.1016/S0969-5931\(01\)00038-5](https://doi.org/10.1016/S0969-5931(01)00038-5)
- Hartwig, J., & Sturm, J. (2025). Revisiting the impact of corruption on income inequality worldwide. *Kyklos*, 78(1), 206–242. <https://doi.org/10.1111/kykl.12415>
- Houston, D. A. (2007). Can corruption ever improve an economy? *Cato Journal*, 27(3), 325–342.
- Huang, C.-J. (2013). Corruption and income inequality in Asian countries: Bootstrap panel Granger causality test. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 16(4), 161–170.
- Husted, B. W. (1999). Wealth, Culture, and Corruption. *Journal of International Business Studies*, 30(2), 339–359. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490073>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)

- Jha, C. K., & Kırşanlı, F. (2024). Arab Spring, democratization of corruption, and income inequality. *International Journal of Finance & Economics*, 29(3), 3678–3691. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2853>
- Johnston, M. (2005). *Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy* (1st ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490965>
- Jungo, J., Madaleno, M., & Botelho, A. (2024). Income inequality persistence in African countries: Financial regulation and military expenditure roles. *International Journal of Social Economics*, 52(5), 761–779. <https://doi.org/10.1108/IJSE-04-2023-0287>
- Kaufmann, D. (1998). Research on Corruption: Critical Empirical Issues. In A. K. Jain (Ed.), *Economics of Corruption* (pp. 129–176). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4935-2_7
- Keneck-Massil, J., Nomo-Beyala, C., & Owoundi, F. (2021). The corruption and income inequality puzzle: Does political power distribution matter? *Economic Modelling*, 103, 105610. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2021.105610>
- Keramidou I., Spiliopoulos V., Skyrianoglou D., & Smaraidos I. (2025). *How does corruption affect income inequality? A systematic literature review conducted in accordance with the PRISMA guidelines*. (unpublished)
- Khosroabadi M., Zayandehroudi M., & Shakibae A. (2015). Studying the effect of indicators of good governance on income distribution. *Cumhuriyet University Faculty of Science Journal (CSJ)*, 36(3), 3121–3127.
- Klitgaard, R. (1988). *Controlling Corruption*. University of California Press.
- Kouadio, H. K., & Gakpa, L.-L. (2022). Do economic growth and institutional quality reduce poverty and inequality in West Africa? *Journal of Policy Modeling*, 44(1), 41–63. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2021.09.010>
- Kunawotor, M. E., Bokpin, G. A., & Barnor, C. (2020). Drivers of income inequality in Africa: Does institutional quality matter? *African Development Review*, 32(4), 718–729. <https://doi.org/10.1111/1467-8268.12473>
- Lambsdorff, J.G. (1999). *Corruption in empirical research: A review* [Working Paper]. Transparency International.
- Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8–14. <https://doi.org/10.1177/000276426400800303>
- Leite, Carlos & Weidmann, Jens. (1999). *Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth* (IMF Working Paper No. 99/85). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9985.pdf>
- Li, H., Xu, L. C., & Zou, H. (2000). Corruption, Income Distribution, and Growth. *Economics & Politics*, 12(2), 155–182. <https://doi.org/10.1111/1468-0343.00073>
- Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P. A., Clarke, M., Devereaux, P. J., Kleijnen, J., & Moher, D. (2009). The PRISMA Statement for Reporting Systematic Reviews and Meta-Analyses of Studies That Evaluate Health Care Interventions: Explanation and Elaboration. *PLoS Medicine*, 6(7), e1000100. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000100>
- Lui, F. T. (1985). An Equilibrium Queuing Model of Bribery. *Journal of Political Economy*, 93(4), 760–781. <https://doi.org/10.1086/261329>
- Mandal, B., & Marjit, S. (2010). Corruption and wage inequality? *International Review of Economics & Finance*, 19(1), 166–172. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2009.01.001>
- Marx, K. (1867). *Capital: A critique of political economy*. 1990, Penguin books.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712. <https://doi.org/10.2307/2946696>
- Mauro, P. (1998). Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics*, 69(2), 263–279. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(98\)00025-5](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(98)00025-5)

- Méon, P.-G., & Sekkat, K. (2005). Does corruption grease or sand the wheels of growth? *Public Choice*, 122(1–2), 69–97. <https://doi.org/10.1007/s11127-005-3988-0>
- Miliband, R. (1969). *The state in capitalist society*. Basic Books.
- Mo, P. H. (2001). Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*, 29(1), 66–79. <https://doi.org/10.1006/jcec.2000.1703>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & The PRISMA Group. (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Medicine*, 6(7), e1000097. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>
- Náplava, R. (2020). Institutional Quality and Income Inequality: Evidence from Post-Soviet Countries. *European Journal of Business Science and Technology*, 6(2), 100–112. <https://doi.org/10.11118/ejobsat.2020.007>
- Nel, P. (2020). When bribery helps the poor. *Review of Social Economy*, 78(4), 507–531. <https://doi.org/10.1080/00346764.2019.1618482>
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge University Press.
- North, Douglass Cecil, Wallis, John Joseph, & Weingast, Barry R. (2009). *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press.
- Obadić, A., Šimurina, N., & Sonora, R. J. (2014). The effects of tax policy and labour market institutions on income inequality. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta u Rijeci: Časopis Za Ekonomsku Teoriju i Praksu*, 32(1), 121–140.
- Ofori, I. K., Dossou, M. A. M., Asongu, S. A., & Armah, M. K. (2023). Bridging Africa's income inequality gap: How relevant is China's outward FDI to Africa? *Economic Systems*, 47(1), 101055. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2022.101055>
- Ongo Nkoa, B. E., & Song, J. S. (2022). Does Institutional Quality increase inequalities in Africa? *Journal of the Knowledge Economy*, 13(3), 1896–1927. <https://doi.org/10.1007/s13132-021-00771-4>
- Ouédraogo, I. M. (2017). Governance, Corruption, and the Informal Economy. *Modern Economy*, 08(02), 256–271. <https://doi.org/10.4236/me.2017.82018>
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Paldam, M. (2002). The cross-country pattern of corruption: Economics, culture and the seesaw dynamics. *European Journal of Political Economy*, 18(2), 215–240. [https://doi.org/10.1016/S0176-2680\(02\)00078-2](https://doi.org/10.1016/S0176-2680(02)00078-2)
- Pedauga, L. E., Pedauga, L. D., & Delgado-Márquez, B. L. (2017). Relationships between corruption, political orientation, and income inequality: Evidence from Latin America. *Applied Economics*, 49(17), 1689–1705. <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1223830>
- Perera, L. D. H., & Lee, G. H. Y. (2013). Have economic growth and institutional quality contributed to poverty and inequality reduction in Asia? *Journal of Asian Economics*, 27, 71–86. <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2013.06.002>
- Policardo, L., Sanchez Carrera, E. J., & Risso, W. A. (2019). Causality between income inequality and corruption in OECD countries. *World Development Perspectives*, 14, 100102. <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2019.02.013>
- Reinecke, A., & Schmerer, H.-J. (2018). Redistribution, trade and corruption: An empirical assessment. *Applied Economics*, 50(34–35), 3855–3869. <https://doi.org/10.1080/00036846.2018.1436153>

- Rontos, K., Syrmali, M.-E., Salvati, L., & Vavouras, I. (2024). Competitiveness, corruption, and income inequalities: Approaching the ‘Janus’ face of development with simultaneous equation modelling. *Quality & Quantity*, 58(1), 343–364. <https://doi.org/10.1007/s11135-023-01644-5>
- Rose-Ackerman, S. (1978). *Corruption: A study in political economy*. Academic Press.
- Ross, Stephen A. (1973). The Economic Theory of Agency: The Principal’s Problem. *American Economic Review*, 63(2), 134–139.
- Saha, S., Beladi, H., & Kar, S. (2021). Corruption control, shadow economy and income inequality: Evidence from Asia. *Economic Systems*, 45(2), 100774. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2020.100774>
- Sánchez, A., & Goda, T. (2018). Corruption and the ‘Paradox of Redistribution’. *Social Indicators Research*, 140(2), 675–693. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1781-3>
- Shaharuddin, N., Abd. Wahab, M. H., Masdek, N. R. N., Abdul Karim, N., Mohd Zaki, B., & Jamaludin, S. (2023). Does Financial Development and Corruption reduce the level of Income Inequality? Evidence from Malaysia. *Information Management and Business Review*, 15(3(SI)), 108–116. [https://doi.org/10.22610/imbr.v15i3\(SI\).3463](https://doi.org/10.22610/imbr.v15i3(SI).3463)
- Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617. <https://doi.org/10.2307/2118402>
- Spinesi, L. (2009). Rent-seeking bureaucracies, inequality, and growth. *Journal of Development Economics*, 90(2), 244–257. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.09.009>
- Stokhof, Charley M. (2018). *Income inequality dynamics: The role of corruption* [Master’s Thesis, Erasmus School of Economics, Erasmus University Rotterdam]. <http://hdl.handle.net/2105/44186>
- Sulemana, I., & Kpienbaareh, D. (2018). An empirical examination of the relationship between income inequality and corruption in Africa. *Economic Analysis and Policy*, 60, 27–42. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2018.09.003>
- Syadullah, M., Adriansyah, B. G., & Wibowo, T. (2019). Impact of Economic and Non-Economic Factors on Income Inequality in ASEAN Countries. *Asian Economic and Financial Review*, 9(12), 1346–1357. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2019.912.1346.1357>
- Szczepaniak, M., Geise, A., & Bariyah, N. (2022). Impact of institutional determinants on income inequalities in Indonesia during the Era Reformasi. *Journal of Asian Economics*, 82, 101526. <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2022.101526>
- Takiyar, A., & Chotia, V. (2021). Relationship Between Commercial Bank Availability and Income Inequality: Evidence From SAARC Countries. *International Journal of Asian Business and Information Management*, 12(3), 156–162. <https://doi.org/10.4018/IJABIM.20210701.oa10>
- Tanzi, V., & Davoodi, H. R. (1997). Corruption, Public Investment, and Growth. *IMF Working Papers*, 97(139), 1. <https://doi.org/10.5089/9781451929515.001>
- Thompson, Dennis F. (2013). Two Concepts of Corruption. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2304419>
- Torsello, D. (2013). The perception of corruption as social and institutional pressure: A comparative analysis of cultural biases. *Human Affairs*, 23(2), 160–173. <https://doi.org/10.2478/s13374-013-0117-5>
- Treisman, D. (2000). The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399–457. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(99\)00092-4](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(99)00092-4)
- Ulyseas, G. (2010). Regulation of entry, labor market institutions and the informal sector. *Journal of Development Economics*, 91(1), 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.07.001>

- Uslaner, E. M. (2017). *The historical roots of corruption: Mass education, economic inequality, and state capacity*. Cambridge University press.
- Uslaner, Eric M. (2006). *Corruption and inequality* (UNU-WIDER Working Paper No. 34/2006). World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER). <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/rp2006-34.pdf>
- Uslaner, E. M. (2010). *Corruption, Inequality, and the Rule of Law: The Bulging Pocket Makes the Easy Life*. Cambridge University Press.
- Uzar, U. (2020). Political economy of renewable energy: Does institutional quality make a difference in renewable energy consumption? *Renewable Energy*, 155, 591–603. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.03.172>
- Van Rijckeghem, C., & Weder, B. (2001). Bureaucratic corruption and the rate of temptation: Do wages in the civil service affect corruption, and by how much? *Journal of Development Economics*, 65(2), 307–331. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(01\)00139-0](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(01)00139-0)
- Van Rijckeghem, C. & Weder, B. (1997). *Corruption and the rate of temptation: Do low wages in the civil service cause corruption?* (IMF Working Paper No. 97/73). International Monetary Fund. <https://ssrn.com/abstract=882353>
- Wei, S.-J. (2000). How Taxing is Corruption on International Investors? *Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1–11. <https://doi.org/10.1162/003465300558533>
- Wong, M. Y. (2017). Public spending, corruption, and income inequality: A comparative analysis of Asia and Latin America. *International Political Science Review*, 38(3), 298–315. <https://doi.org/10.1177/0192512116642617>
- Yadav, S., Antil, N., Gupta, D., & Kandpal, V. (2020). A panel data examination of income inequality in 24 African countries. *Journal of Public Affairs*, 22(3), e2563. <https://doi.org/10.1002/pa.2563>
- You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A Comparative Study of Inequality and Corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136–157. <https://doi.org/10.1177/000312240507000107>
- You, J.-S. (2021). Inequality and corruption. In A. Bågenholm, M. Bauhr, M. Grimes, & B. Rothstein (Eds.), *The Oxford Handbook of the Quality of Government* (pp. 337–358). Oxford University Press.
- Younsi, M., Khemili, H., & Bechtini, M. (2019). Does foreign aid help alleviate income inequality? New evidence from African countries. *International Journal of Social Economics*, 46(4), 549–561. <https://doi.org/10.1108/IJSE-06-2018-0319>
- Zandi, G., Rehan, R., Hye, Q. M. A., Mubeen, S., & Abbas, S. (2022). Do Corruption, Inflation and Unemployment Influence the Income Inequality of Developing Asian Countries? *International Journal of Applied Economics, Finance and Accounting*, 14(2), 118–128. <https://doi.org/10.33094/ijaefa.v14i2.688>
- Transparency International. (n.d.). *What is corruption?* <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>